

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 38.

Відень, 16-го вересня 1917.

Ч. 168

Перед горожанською війною в Росії.

Загально-російська суспільно-політична анархія, а разом з нею і контрреволюційний рух почали зростати систематично й безупинно від часу кривавого здушення повстання большевиків у Петрограді 3—5 липня. Правда, ради робітничих і салдаських депутатів так само, як і меншевицькі соціалдемократичні організації, стали по боці Керенського й цілого тимчасового правительства, але сурові переслідування большевиків у цілій державі й на фронті, розстріли військових частей, що втікали по проломі фронту в Галичині, заведення смертної кари на фронті, закриття большевицьких газет, обмеження свободи зборів і інші розпорядки Керенського та Корнілова, подиктовані бажанням повернути дисципліну у війську й порядок у державі, збільшили лише невдоволення проти правительства серед широких мас робітництва.

Уступаючи давленню робітництва, правительство пробувало або й перевело ще кілька радикальних рішень, як напр. проголошення республіканського устрою, розв'язання Державної Думи й Ради, потвердило, що обстає при наміченій земельній реформі, поробило уступки національним рухам, а головню Українцям і ин. Сі кроки правительства, пороблені або приготовлювані перед і безпосередню по уступленню з кабінету трьох кадетських міністрів, спонукали потім до уступлення зі складу правительства також предсідателя міністрів князя Львова.

Але без кадетів, які мають велику підтримку нелише з боку російської буржуазії, але й з боку західно-європейських союзників Росії, правительство не могло довго проіснувати й воно поручило Керенському, який став предсідателем міністрів по уступленню князя Львова, вести переговори з представниками буржуазійно-демократичних партій про утворення коаліційного кабінету. Умовою свого повороту в склад правительства кадети поставили прийняття деяких точок своєї програми в справах війни та внутрішніх реформ і увільнення правительства від контролю Ради робітничих і салдаських депутатів. На таку точку погляду стала і свіжо зорганізована з колишніх поступовців радикально-демократична партія, до якої пристав Некрасов, виступивши з партії кадетів. Жадання кадетів у головних точках прийнято, але найпопулярніший представник соціалдемократів — Церетелі мусів уступити з міністерства, бо є далі приклонником зорганізованого давлення на правительство революційної демократії.

Новий кабінет зложив ся майже виключно з народницько-соціалістичних (соц. рев. і трудовики) та кадетських представників, які постановили собі бути відповідальними тільки „перед власною совістю і Росією!..“

З виступленням Церетелі з правительства звязок між правительством і радами робітничих і салдаських депутатів

ставав на велику радість кадетів щораз слабший. Але тим сильнішим робив ся звязок правительства з кадетами і його залежність від них. Народні соціалісти всіх відтінків від радикальних соціалреволюціонерів до поміркованих трудовиків досить легко порозуміли ся з кадетами. Партія соц.рев., граючи на земельних інстинктах темної маси, незвичайно зросла в часі революції, до неї пристала маса людей, які з властивим соціалізмом нічого спільного не мають.

Впливати на різнобарвну масу т. зв. соціалістів-революціонерів у душі своєї імперіалістично-націоналістичної програми кадетам було досить легко, зав'язуючи одночасно тісніші зносини з правішими від них партіями. На нарадах Державної Думи, що відбули ся на кілька тижнів перед скликанням московської конференції, Мілюков і Родічев виступили в зворушуючій зеднанню з прогресистом Масленніковим і реакціонером Пуришкевичем, жадаючи скасування рад робітничих і салдаських депутатів. А по московській конференції Масленніков і Пуришкевич зажадали вже відкрито і скасування демократичної республіки та виступили прихильниками монархізму.

На торговельно-промисловім зїзді в Москві російські промисловці й купці висловили ся против участі представників торговельно-промислової класи в правительстві. Зїзд оудив навіть участь кадетів у нїм. Все помітніше почали гуртувати ся реакційні елементи й у війську. Головна рада воєнної лії скликала напр. в палаті княгині Ольги Александровни нараду представників різних організацій, в тім числі ради Союзу козацьких військ, Союзу „георгієвських кавалерів“, Товариства 1914 р. і т. ин. Нарада відбула ся при діяльній участі реакційного члена Державної Думи — князя Мансирева й ухвалила ряд реакційних резолюцій, направлених між иншим і проти Ради робітничих і салдаських депутатів.

Організуванню і зміцненню поміркованих і реакційних елементів російського громадянства йшло таким робом швидким кроком вперед. Соціалістична більшість правительства з Керенським на чолі може й бачила в сїм небезпеку, але йдучи на руку кадетам, показувала „сильну державну власть“, лише скрайнім лівим елементам. Та для поміркованих буржуазійних елементів Керенський зі своїм соціалреволюційним штабом був, не зважаючи на свою „сильну руку“, всеж соціалістом і тому не міг дістати від них справжнього, щирого підтримання.

Разом з тим правительство Керенського втрачало щораз більше симпатії нелише соціалдемократичного робітництва, а й широких верств селянства. Демагогічна і в своїй основі реакційна, а щодо можливости переведення утопійна аграрна програма соціалістів-революціонерів, яку почав Чернов переводити вже на практиці, піднесла до точки кипіння

настрої селянства й викликала масові аграрні захвати та непорядки, а яко реакцію на се—протести против аграрних експериментів Чернова не тільки великих земельних власників, а також середнього селянства.

Аграрна справа поруч з такими розпорядками правительства, як заведення хлібного монополю, твердих цін на збіжжя, реквізиції його і т. ин., утворила в цілм селянстві настрої дуже придатні для контрреволюційної агітації й організації.

Таким робом на всіх точках відбував ся розвал страшеного революцією великого суспільного організму. Не диво, що й московська державна конференція, на яку правительством Керенського покладало такі великі надії, не дала сподіваних наслідків. Конференція не лише не принесла зєднання цілого російського громадянства на точці дальшого ведення війни й боротьби з антивоєнними крайніми лівими елементами, а на відворот лише причинила ся до пересунення вліво значної частини й того робітництва, що досі підтримувало правительством, та до загострення боротьби між буржуазією і робітництвом загалом. На фабриках Москви в часі конференції вибух величезний страйк яко протест проти тенденцій конференції, а на самій конференції ініціатора повернення кари смерті Корнілова буржуазійна частина учасників вітала з більшим одушевленням ніж Керенського. Досить зимно писала про нього і преса союзників.

Як мало Керенський розумів цілу небезпечність свого положення, видно було не лише з упевнено-хвалькуватого тону його промов, а хочби й з того, що він дозволив собі на нерозважні й нічим неоправдані виступи проти найвірніших прихильників революції — Українців. На жаль похід правительства против Українців на самих словах не обмежив ся. Зламання правительством під впливом кадетів попередньої умови про автономію України було лише водою на млин контрреволюційних елементів на Україні. Боючи ся нарушити згоду з лібералами й не розуміючи істоти українського руху, Керенський дивив ся, як то кажуть, скрізь пальці на відновлення й зміцнення чорносотенного руху в самім серці України у Київі.

Російські націоналісти при діяльній допомозі галицьких москвофілів розвинули у Київі гарячкову протиукраїнську, але одночасно й противреволюційну діяльність. Вони уладили тут ряд провокаційних актів. Почала ся та робота симуляцією нападу на інституції державного скарбу та ледви чи знайшла своє закінчення в розстрілі богданівців. Корнілов може навіть з благословення Керенського старанно усував на фронт українські полки й систематично стягав до Київля реакційних гвардійців і донських козаків.

Подібне перегрупування військ відбувало ся напевно й в інших великих військових центрах, а коли все було готове, Корнілов послав Керенському ультимат — уступити разом з цілм правительством і передати цілу державну власть йому — диктаторови „всєя Русі“ — Корнілову! А коли Керенський відповів приказом усунути його з верховного команданта армії, він постановив помаширувати з „дикими дивізіями“ на здобутте Петрограду!

Чи авантюра Корнілова стоїть в яким небудь звязку з контрреволюційним монархічним рухом, на чолі якого стоять різні Пуришкевичі, Мансирєви, Шульгини і т. ин., а який гуртуєть ся коло деяких членів родини бувшого царя, чи се тільки боротьба за власть „для оборони революції“, — годі в сій хвилі щось певне сказати. Але ясне, як день божий, що Корнілов ближший до контрреволюції, ніж до революції.

Росія стоїть таким робом може на передодні кривавої горожанської війни. В сій війні можуть пролити ся і ріки української крови. Але гангрена контрреволюції не опанує український народ; здобувши волю міцною участю в революції, Україна спроможеть ся боронити її і проти російської контрреволюції.

М. Троцький.

Проф. М. Грушевський про політичні завдання у вільній Україні.

Під спільним заголовком „Вільна Україна“ випустив проф. М. Грушевський статі, друковані в березні й квітні 1917 р. в „Новій Раді“ (під рукою маємо третє видання, 16 стор., 15 коп.). Які завдання Українців у теперішню велику хвилю, які їх змагання, яке відношення до інших національностей, що живуть на Україні, й такі інші питання — ось зміст статей важної для пізнання змагань революційної України брошури проф. М. Грушевського.

З теперішньої великої хвилі закликє проф. Грушевський зробити відповідні висновки. „Минули ті обставини, коли ми мусіли виступати з петиціями, супліками, доказувати свої права навіть на культурне самоозначення, навіть на такі елементарні річи, як уживання своєї мови для своїх культурних потреб, допущення її до навчання в школі, до уживання в урядах і суді“. Ще рік тому домагали ся Українці занехання репресій, відновлення скасованої з початком війни української преси й українських організацій, заведення української мови в школі й урядуванню. Ні уряд, ні російські парламентарні круги, ні російське громадянство не послухали українського голосу. Задоволення тільки таких українських потреб сьогодні вже не можна назвати розвязкою української справи для даної хвилі. Бо вже й нема українського питання, а „в вільній, великій українській народ, який буде свою долю в нових умовах свободи“. Проф. Грушевський перестерігає наслідників царату перед висуванням старих споминів і мінімальних жадань і каже: „Мусимо тримати руку на пульсі народного життя і йти в ритм його биття. Воно тільки нам закон, йому ми мусимо корити ся, його голосити всім без огляду, чи воно буде їм приємне, чи ні“ (Велика хвиля).

У статі „Повороту нема“ зазначає проф. Грушевський, що Українці розгорнуть прапор самостійної України з хвилею, колиб всеросійські централісти захотіли вирвати з українських рук стяг широкої української автономії в федеративній і демократичній російській республіці (Статі не реферуємо ширше, бо в своїм часі ми її передрукували).

„Від слова до діла!“ закликє автор у третій статі з черги. Широка автономія України в її етнографічних межах у федеративнім звязку з демократичною російською республікою се платформа України, се гасло, з яким підіймають ся і стають безмежні лави українського війська, селянства, робітництва, молоді, інтелігенції і з ними плече об плече все нові й нові групи інших народностей України з неукраїнських меншостей Української Землі. І установлення автономного ладу в національних територіях і федеративного устрою в російській республіці, як і самої республіки, призначаєть ся на Установчі Збори. Але се неясне й невідоме, як скоро можна буде скликати ті збори, чи можливе се буде ранійш кінця війни й демобілізації армії. Тому до сього часу програма автономії і федерації не має зіставати ся тільки в формі декларації, і Українці і інші народности, що змагають до здійснення автономії і федерації, повинні зайняти ся агітацією і приготуваннями до виборів до Установчих Зборів. Ся робота на Україні з огляду на великість її території вимагає „більше часу, щоб порозуміти ся з іншими народами й виробити програму організаційної роботи в спілці з ними. Ми не можемо з заложеними руками сидіти й чекати, що нам принесуть Установчі Збори, який там лад буде установлений, який напрям візьме перевагу, централістичний, чи федералістичний, чи признає він автономію, якої хочемо, чи заперечить.

„Як і інші народи Росії, але ще більше ніж котрий з них, ми навчені гірким досвідом про те, як сильно сидять централістичні змагання навіть у кращих представниках великоруської інтелігенції. Ми мусимо рахувати ся з тим, що й тепер усі наші декларативні заяви про потребу широкої національно-територіальної автономії, поки вони будуть

тільки деклараціями або не виходитимуть з меж фактичної українізації органів місцевого самоуправління або місцевих установ, — будитимуть у тих кругах сумніви й скептичні рефлексії щодо того, поскільки, мовляв, се домагання автономії реальне, дозріле, закорінене в життю. А у великоросійських централістів знайдуться союзники і між недержавними національностями!

„Ми не можемо в таких обставинах ризикувати тим, що являєть ся питанням життя і смерті в нинішніх умовах для нашого народу і для всього краю, для всієї його людности, — його широкою автономією. Ми не зможемо ставити сього домагання в залежність від того, чи збереть ся на Установчих Зборах централістична чи автономно-федералістична більшість, чи автономісти-федералісти потягнуть за собою інших. Ми мусимо йти напевне.

„Тільки поставивши всіх перед фактом, ми розвіємо їх сумніви — так, як реальні виступи українства в останніх тижнях примусили замовкнути старі балачки про те, що, мовляв, українство не має ґрунту в масах і т. ин. Тільки творячи самі автономію України, українізуючи або творячи нові органи місцевого самоврядування, в контактї й порозуміннї з іншими народностями, об'єднуючи їх спільними установами й вінчаючи об'єднання автономним органом цілої України, ми доведемо тим самим реальність, життєвість і корисність сього домагання. Підтримуючи всею силою сеї організації новий лад, творячи з неї його міцну твердиню, піддержуючи нею тимчасове правительство у всім, що служитиме скріпленню свободи й демократії, ми будемо йти в контактї з ним і в сій нашій роботі в краю. І нарешті, ухваливши нову організацію краю, об'єданого волею представництва України, зорганізованого так, щоб воно дійсно могло виявити волю людности всієї нашої країни, — ми не будемо з тривогою чекати вислідів Установчих Зборів, як розграння якоїсь всеросійської лотерії, а будемо знати, що вони нам дадуть.

„Дадуть те, що властиво по самій своїй ідеї дати повинні, — останню юридичну санкцію того устрою, який виробить ся на місцях, в національних і всяких інших областях в згоді з принципами свободи й демократизму, за порозумінням місцевих національних і класових груп, і Установчим Зборам буде предложений вже до остаточного потвердження і затвердження“ (Від слова до діла!).

Та Українці здобувають державне право для Української Землі, для українського народу в федерації народів Росії не для того, щоб панувати над національними меншостями України, бо „повнота національного життя, котрої ми добиваємо ся для українського народу, не повинна затопляти інших народностей і обмежувати їх змагання до свобідного розвитку своєї культурної і національної стихії“. Українців не заманить ні метода Угрів, ні Поляків, що поневолили всі інші нації в краях, де дістали владу в руки (Докладнійша цитата у „Вістях“ одного з попередніх чисел „Вістника“), бо „ми, ті, що несли прапор визволення в найтяжчі часи неволі, зістанемо ся під ним і виступимо рішучо проти всякого ухилення від тих принципів, котрі написані були на стягу українства. Будемо рішучо поборювати всякі шовіністичні течії, колиб вони стали прокидатися серед нашого громадянства або з провокаційними завданнями приціплювати ся йому з якої небудь сторони. Ми виступимо рішучо проти всяких заходів, звернених до того, щоб поріжнити нас з нашими співгромадянами інших народностей. І ми певні, що українське громадянство, український народ, в політичну розважність котрого ми твердо віримо й високо її ставимо, нас у тім напрямі підтримає твердо, щиро. Оборонці української національності не будуть націоналістами...“

З другого боку Українці хочуть вірити, що представники національних меншостей України відповідно зрозуміють своє становище й підуть назустріч українським політичним домаганням та скріплять сим робом позицію оборонців прав національних меншостей. Національний такт і зрозумінне свого власного інтересу повинні подиктувати їм не стояти

оподалік в неутраляній ролі посторонніх свідків, а стати рішуче, відкрито й сміливо при Українцях, аби сотворити на будуче міцний духовий, сердечний звязок між українським народом і собою. Бо-ж ті, котрі триматимуть ся оподалік або ворожо, не можуть мати претенсії до теплих почувань з українського боку. Але в однім і другім разі право національних меншостей: Білорусів, Великоросів, Поляків, Жидів, Чехів, Молдован, мусульман і інших буде забезпечене. Де якась з сих народностей творить означений національний мінімум, її мова буде прийнята в вносинах з урядами й органами самоуправи, відповідне число учеників сеї чи іншої народности дістане змогу вчити ся на своїй рідній мові, всі релігійні чи національні групи матимуть право закладати свої культурні й релігійні товариства й установи та діставати для них підмоги з автономного скарбу України і т. ин. Все се намітить у загальних рисах комітет для вироблення автономного статуту України. З сих причин всякі прояви українського шовінізму, виключности, нетолеранції супротив інших народностей признає автор національним злочинством і радить виступати проти них з усією рішучістю (Народностям України).

Вже з сих думок проф. М. Грушевського можна згори дати відповідь на питання, поставлене в заголовку найближчої статі— „Чи Україна тільки для Українців?“ „Україна не тільки для Українців, а для всіх, хто живе на Україні, а живучи, любить її, а люблячи, хоче працювати для добра краю і його людности, служити їй, а не обижати, не експлуатувати для себе“. „Хочемо задержати на місцях всіх старих корисних, ідейних робітників, щирих прихильників свободи й демократизму, готових приновитись до потреб нового життя українського народу і цілої України. Коли ми виводимо свідомих Українців на провідні місця, то тільки для того власне, щоб дати новий напрям, нову орієнтацію діяльності сих установ і організацій в умовах визволеного українського життя“. Кожне місце буде лишене в руках созвучної, суголосної людини, що стоїть на ґрунті інтересів краю та його людности.

В останній статі п. з. „По українським національним зїзді“ ділить ся автор гадками з його приводу. Загальне вражінне зїзду втішне тому, що був людний і представляв собою велику сїть організацій переважної частини території України, бо вивів на видовище масу нових людей з різних українських верств: селянства, салдатів, робітників, а все-таки намітив дуже однодушно основні лінії української політичної тактики, тим більше політичної плятформи, бо вкінці на зїзд приїхала така велика маса представників на самі повідомлення. Стара гвардія давніших українських організацій згубила ся серед нового елемента. „Переважну більшість зїзду становив «новий чоловік», який організував ся в останніх роках і ще більше в останніх тижнях, без преси, без зорганізованої агітації, більш стихійно, під давніми рефлексіями української літератури й публіцистики. І коли тим не менше вся ся маса нового елемента пішла так однодушно й одностайно, свідомо й діловито, тут виявила ся, за недостаткою підготовки, вся сила великого організаційного інстинкту й хисту нашого народу і його вікової політичної мудрости“, яка „охоронила його існування серед найтяжчих обставин його попередньої історії“ і „поведе його до нового розвитку, розцвіту й щастя“. Зорганізовані українські групи переконали ся, що їх політична плятформа відповіла вимогам і поглядам ширшого українського громадянства.

Намітивши головні лінії дальшої роботи, зїзд зробив своє. Загальні риси такої роботи се організація українських комітетів по селах і містечках, де їх ще нема, повітових комітетів так само й об'єднання їх у густу зорганізовану сїть по губерніям, об'єднану губерньськими українськими комітетами. По переведенню сеї роботи повітові й губерньські комітети повинні бути вибрані делеґатами з місць по реорганізаційній схемі Центральної Ради. Рівночасно з сим об'єднанням і утворенням українських національних організацій повинен йти процес творення з їх ініціативи територіяльних комітетів, зложених з представників не тільки українського

громадянства, а й національних меншостей. По реорганізації органів міської і земської самоуправи такі мішані, територіальні комітети будуть запасними ініціативними групами або регуляторами діяльності місцевих і земських рад. „Повітові“ й „губернські“ організації треба розуміти тільки приблизно, бо „коли частина повіту тягне не до свого повітового міста, а до якогось містечка, можна її відділити. Коли губернія розпадеться на зовсім окремі райони, так само. Полудневі українські повіти Курщини, капризом правительства відділені від Чернигівщини й Харківщини, мабуть прилучать ся до тутешніх організацій, так само українські повіти Вороніжчини тощо. Чим природнійше завяжуть ся ці райони, тим буде кориснійше. Вони відкриють перед нами дійсний, реальний територіальний поділ України“. Ся організація на місцях дасть підставу до кращої організації, яку зівд признав негайно потрібною в інтересі координації всієї творчої роботи.

Порушуюча сила українського руху.

Не тільки перед чужинцем, але нераз і перед активним діячем українського руху ставало останніми часами питання: звідки український рух набрав такої сили й міцности, де та порушуюча сила, що висунула український народ з темряви національного небуття на широку арену свідомої ціли, зорганізованої політичної боротьби?

Відповідь на се питання хоче дати проф. Туган-Барановський в своїх „вражіннях з місць“, друкованих в „Вірж. Вѣд.“ з дня 22 червня н. ст.

Пише він, що „українське національне почування в масі народу до революції було дуже слабе. Я особисто думаю, що українська національність могла зовсім згаснути й затерти ся в російській національності, якби не було одної випадкової зовнішньої обставини — сусідства російської України з Галичиною з її власною українською культурою, котра розвивала ся поза асимілюючим впливом Росії“.

На думку проф. Туган-Барановського „галицько-українська культура відіграла дуже визначну ролю в українським відродженню. Галичина виробила літературні форми української мови, в Галичині українські діячі, письменники й учені находили тверду опору та приложення своїх сил поза умертвляючим впливом російського деспотизму. Завдяки сьому й українська культура в Росії одержала за межами Росії свій центр і точку опори. А що матеріалу для українського відродження в російській Україні було в достаточній скількості, українська мова всеж ще не пезла і в народі жила любов до своєї „рідної мови“, а до російської держави не було зовсім ніякого привязання, то не дивно, що свобода привела до быстрого злегу українства.

„До революції Українців-патріотів було дуже небагато, але всеж вони були. Майже в кождім селі було один-два або більше місцевих інтелігентів або селян, що з любовю читали українські книжки, збирали українські бібліотеки, передплачували українські періодичні видання. Решта населення всім тим мало цікавила ся, але любила свою рідну мову. Одержуючи освіту в російській школі, рядовий Українець не відчував дійсної потреби української літератури й прилучав ся до російської культури, не при своєюючи одначе навіть у найменшій ступні російського державного патріотизму. Російська державність не вмiла викликати в Українця любови до себе й ось чому українство, що до революції було ледви тліючим огником, відразу розгоріло ся ярким полумінем.

„Тепер положення таке, що судячи по моїм спостереженням в полтавськiм селі, в широких народніх масах можуть мати успіх тільки українські політичні партії. По всякій правдоподібности домагання української автономії видигне величезна більшість депутатів-Українців. А що се домагання підтримають і інші національні партії, котрі виступлять з такимиж домаганнями

від себе, а також і соціалісти, нема чого сумнівати ся, що автономія України перейде на Установчих Зборах.

„Україна з її 35-мільономим населенням, знаменитим чорноземним ґрунтом, мінеральними багатствами та прекрасними морськими портами може очевидно дійти до блискучого економічного розвитку. А що торкаєть ся самостійности української культури, ся культура зачне бистро розвивати ся при нових умовах і по кількох десятках літ українська нація, саме право на істнування якої ще донедавна видавало ся таким дуже сумнівним, займе почесне місце серед передових націй усього світа“.

Не можна заперечити, що істнування поза російським царським режимом Галичини, де могло сяко-тако розвивати ся українське життє, мало деякий вплив на розвиток українського руху в Росії, на піддержанне сього руху серед незначної частини російсько-української інтелігенції. Але широким народнім масам галицько-українське життє зовсім не було відоме і на формування їх національного світогляду не мало ніякого впливу. Важнійшою обставиною для зрозуміння масовости й — будь що будь — великої виразности теперішнього українського руху в Росії є поміченне проф. Туган-Барановського про поверховий вплив на українське населення російської культури, яка негодна була прищепити йому ні російської державности, ні російського патріотизму. Се є доказ, що український народ представляє цілком окрему психічну індивідуальність, на витворення якої зложились умови його попереднього самостійного культурного й політичного життя.

І на нашу думку головною порушуючою силою сучасного українського руху є відтворювана тепер по кількох літнім приспанню традиція того самостійного в минулім життя.

На сей момент звертає увагу П. Понятенко в статі „Автономізація України“ (Р. Г. 23/VIII):

„Від археологів — пише П. Понятенко — доводило ся мені чути, що зустрiчаючи подекілька разів вже розкопані могили, якими така багата Україна, сi археологи на запитаннє: »на що народ розкопує могили, коли відомо, що там вже нема нічого« — нераз одержували від якогось старенького дідуся таємничим голосом відповідь: — »бо не одного тільки золота шукають, а шукають і права для народу«. Отже глуха напівмітична традиція тих прав, що їх загубила Україна, по свому жила в народі! Й ми не помилимо ся, коли скажемо, що та запальність, з якою ширить ся на Україні ідея привернення України її автономних прав, у великій мірі поясняєть ся тим, що народови властива, хочі не виразно уявлена та сконцентрована думка про „свої“ осiбні народні права“, себто, що в народі живе національна традиція, яка з пiсвiдомости видобуваєть ся тепер на поверхню його національно політичних прямивань, коли почали сьому сприяти зовнішні обставини політичного життя.

Шуканнє права для народу вже не в розритих могилах, але на відкритій арені боротьби політичних сил держави надало й революційному рухови на Україні своєрідний, цілком відмінний від решти Росії характер. Є сей рух на Україні наскрізь конструкційний, творчий, гармонійний саме для того, що він обіймає повноту народніх прав, коли в Московщині над усім горує відчужене від інтересів рідного краю клясове або політичне сектанство, джерело всякої анархії.

Сю ріжницю між Україною і Московщиною дуже влучно описує А. Александров у „Биржевих Вѣдомостях“ з дня 26 червня с. р.

Пише він: „Між революційним рухом Великоросів і рухом на Україні уже тепер замітна одна істотна ріжниця: хід революції у Великоросії відбуваєть ся під прапором цiмervalдизму й соціальних мотивів. Великоросія не принесла революції великої національної ідеї. Така ідея показала ся для Великороса чужою і незрозумілою, звідсіль походить його повний індиферентизм до ідеї рідного краю. Великорос дуже скоро присвоїв собі доктрину про те, що його одинокий во-

рог — „буржуй“, і воює проти сього „буржуа“ та тільки проти нього готовий йти хочби при помочи самого чорта. Навіть Москва, серце Росії, сей старий великоруський культурний центр, показала ся зовсім нездатною вдихнути в революційну стихію почування палкої любови до рідного краю. По 700-літнім татарським і царським ярмі Великоросія явила ся в революції немовби позбавлена усяких культурних і національних спільностей і замість ентузіазму, котрий дивнував в епоху конвенту французькі революційні баталіони на європейську коаліцію, революційна Великоросія схарактеризувала себе повною недостаткою патріотизму й байдужністю до свого дальшого історичного та національного існування. Ні відпад Фінляндії, ні питання національної честі не порушують Великороса й одинок, на що він далше ще реагує, се — справи соціальної боротьби.

„Не так на Україні: у революційний рух на Україні влила ся ідея національно-культурного ренесансу й ся ідея показала ся такою могутньою і такою сильною, що скувала в одно всі українські політичні партії. На загально-губернським зїзді одної з українських губерній прийшло ся обсервувати, як під прапором національного відродження зєднали ся для спільної праці соціалістичні, демократичні й буржуазійні українські партії. І в сїм зєднанню вся сила українського руху, в нїм — його успіх і його краса. Безпомічність Великоросії стає тепер зовсім очевидною: народ не бажає боронити свого власного рідного краю і з почуттем глибокої байдужности відносить ся до своєї дальшої історичної долі...

„Ні у Поляків, ні серед Українців, ні у Лотишів, Вірмен і Жидів проповідь Ленїна не має ніякого успіху; серед тих народів вона стрічає живий відпір могутньої національної стихії. Але Великоросія йому повірила і в тїм, що вона повірила саме сій проповіді, і містить ся цілий трагізм положення“.

Вірність історичній традиції і національна єдність се дійсно та сила, яка гідна зберети український рух від шкідливих збочень і довести його до остаточної перемоги.

До переговорів Генерального Секретаріату з тимчасовим правительством.

Як подає «Русское Слово» з 9 серпня н. ст., члени Українського Генерального Секретаріату, що находили ся в Петрограді, донесли безпосереднім телеграфічним проводом Центральной Раді, що 7 серпня н. ст. за дня відбула ся в Петрограді нарада членів Секретаріату з міністром фінансів Н. Некрасовим, на котрій у присутности трьох правників барона Нольде, Гальперіна й Барта обговорювала ся справа статуту Генерального Секретаріату, що є в дійсности конституцією України. Правники були тої думки, що статут, вироблений Центральною Радою, у великім ступні нарушує довершену угоду членів правительства з Українцями, бо сей статут означає вже щось більше ніж автономно-федеративний устрій. Правники наставляли на докладнійшій поведенню меж управи, особливо полемізували проти того пункту конституції України, згідно з яким усякий закон, виданий тимчасовим правительством, входить у силу на Україні тільки по його опублікованню в офіційнім органі Секретаріату в українській мові.

Нарада мала приватний характер. На 8 серпня назначено в Петрограді при участі Н. Некрасова нову офіційльну нараду в українській справі, на якій правники предложили свої проєкти статуту Генерального Секретаріату.

Ся вістка генеральних секретарів обговорювала ся на засіданні Комітету Центральной Ради 8 серпня н. ст. і викликала живу дискусію. Представник українських соціалістів-революціонерів Панченко вказав, що барон Нольде яко кадет буде бороти ся з Українцями, але фракція со-

ціалістів-революціонерів думає, що неможливі ніякі уступки й не можна допустити ніяких змін у статуті Секретаріату. Українські соціалдемократи прилучили ся до сеї заяви, вказуючи, що пункт конституції, який викликав полеміку, має ультимативний характер. Вони запропонували післати тим секретарям, що находили ся в Петрограді, наказ не годити ся на жадні зміни. Члени Секретаріату, що лишили ся у Києві, пояснювали повсталий спір походом против Українців з боку кадетів, що знов опинили ся у власти.

Представники не-Українців указували, що не можна позбавляти тимчасове правительство права мати свою думку про предложений йому проєкт. Сей проєкт — ще не закон, а формула остаточної стадії угоди. Тому не можна говорити про ультимати, які можуть пояснювати ся яко бажання поставити правительство в неможливе положення.

На закінченне прийняли Українці, що творять однопільну більшість, таку резолюцію: Поручити Генеральному Секретаріатові повідомити делегованих до Петрограду секретарів, що не зважаючи на зміну політичної конюнктури, Комітет Центральной Ради стоїть на своїй давній точці погляду, що статут Генерального Секретаріату має затвердити тимчасове правительство без змін принципіального характеру, які можна поробити тільки по порозумінню з Комітетом Центральной Ради.» Проти сеї резолюції головували представники неукраїнських організацій, що творять незначну меншість. Прийнятую резолюцію подано тим секретарям, що находили ся в Петрограді.

Представники не-Українців виступили й проти постанови Комітету, прийнятої на тїм самім засіданні, скликати в звязку з надзвичайними обставинами даної хвилі на 18 серпня н. ст. сесію пленуму Центральной Ради. Вони вказували на те, що згідно з угодою меншости дано в пленумі Ради звиш 100 місць, які досі не розділені. Для сього треба скликати наперед ряд національних партійних зїздів для вибору делегатів до Ради, а пленарну сесію треба відложити. Сеї думки не прийнято під увагу, ухвалено таки скликати сесію на 18 серпня, а окремі комісії поручити виробити плян для поповнення Ради представниками меншостей.

З огляду, що свою ролю відіграла в переговорах і справа прилучення бесарабської губернії до автономної України, треба зазначити тут, що на тїм самім засіданні Комітет Ц. У. Ради обговорював протести деяких заінтересованих організацій, які появили ся в пресі, проти прилучення Бесарабії до території України. Ряд бесідників указав, що прилученне до складу України території з більшістю неукраїнського населення було б нарушеннем принципу самоозначення народів. По дорозі вияснило ся, що провідники українського руху дійсно мали намір включити Бесарабію у сферу впливів Центральной Ради. Сей намір підтримував між иншим міністер Терещенко. Ухвалено відмовити ся від думки прилучення Бесарабії, а Генеральному Секретаріатові поручено уложити виясненне сеї справи для заспокоєння населення Бесарабії.

Заки се відбувало ся у Києві, в Петрограді відвідала українська делегація майже всіх членів тимчасового правительства, в їх числі й міністра-предсідателя А. Керенського. Найголовніша тема розмови Українців з членами тимчасового правительства, як доносить «Русское Слово» з 10 серпня н. ст. з Петрограду під датою попереднього дня, містила ся в тїм, щоб тимчасове правительство дало Україні більшу фінансову підтримку. Українські делегати вказували тимчасовому правительству, що вони мають можливість реалізувати позичку при умові правительственної гарантії. Для обговорення української справи в повнім обемі визначено засідання тимчасового правительства на 10 серпня н. ст.

13 серпня відвідали члени української делегації, як доносить «Русское Слово» з 15 серпня н. ст. з Петрограду, державного контролора Ф. Кокоскіна, з яким мали довгу розмову в українській справі. Кокоскін висловив погляд кадетських кругів і міністрів на українську справу. На думку державного контролора Генеральний Секретаріат повинен стати рівночасно органом тимчасового правління й Центральної Ради. У відношенню до обох інституцій Генеральний Секретаріат поносить немовби подвійну відповідальність, при чім Генеральний Секретаріат повинен уважати тимчасове правління за верховну власть, а Центральну Раду за парламент. Далі Кокоскін вважає необхідним різко й докладно відмежувати функції Секретаріату від компетенції центрального правління. В справі утворення на Україні генеральних секретарів почти й телеграфу, справедливості й комунікації між тимчасовим правлінням і делегатами українського народу можливе порозуміння на компромісових основах. Так діяльність названих генеральних секретарів задумується обмежити й означити окремою інструкцією. Відмінно від інших генеральних секретарів їм пропонується дати право представництва центральної влади, але в ніякім разі не право управи. Справу меж компетенції секретаря війни Кокоскін пропонує розв'язати отсим робом. Секретарь війни завідуватиме тільки організацією українських частей. Йому признається право представництва при головнім штабі, кабінеті міністра війни й верховного головнокомандуючого, а також право представлення до номінації й обсади чинів командного складу в українських частях.

По давньому найгострійшим пунктом в ріжниці Українців з тимчасовим правлінням є справа меж території. З свого боку Кокоскін і кадети вважають можливим включити у склад України 5 губерній: чернігівську, київську, полтавську, волинську й подільську.

Дня 16 серпня мали виїхати делегати Винниченко й Рафес до Києва, щоб узяти участь у засіданнях сесії Центральної Ради, що почалися 18 серпня, і щоб зreferувати їй результат поїздки до Петрограду. Для продовження переговорів зостався у Петрограді член делегації Барановський, а мали прибути знову Зарубін і Міцкевич, представники національних меншостей.

Те саме «Русское Слово» подає розмову свого кореспондента з В. Винниченком, що висловився ось як з приводу переговорів з тимчасовим правлінням:

Передовсім — говорив Винниченко — я бажав би збити те глибоке неправильне представлення, що зложилося в останнім часі в широких шарах російської суспільности з приводу характеру наших домагань. Український народ у теперішній час не тільки не думає про політичну самостійність, але навіть і ми, його революційні представники, в своїх домаганнях до російського тимчасового правління не настаємо на негайнім установленню на Україні повної автономії. Ми далеко скромніші й беремо під увагу тяжкий історичний момент, який переживає вся Росія і дорога всім нам російська революція. Ми стараємося передовсім в інтересі самого російського народу утворити на Україні авторитетний, близький і зрозумілий для населення орган влади. Чи можна відкидати національні окремішности українського народу, що домагаються на національній управі краєм?

15 липня міністри тимчасового правління А. Керенський, Церетелі й Терещенко по переговорах з представниками Ц. У. Ради категорично приобіцяли нам далеко більше прав, ніж ми жадаємо в теперішній час, і нам видається, що сама гідність і державні інтереси Росії вимагають того, щоб тимчасове правління в новім складі виповнило зобов'язання, взяті на себе давнім правлінням. Уся справа вийшла з причини питання про територію, питання про число генеральних секретарів і розміри їх компетенції. Ми думаємо, що безумовно треба включи-

ти в склад України губернії: київську, полтавську, харківську, катеринославську, херсонську, волинську, подільську й чернігівську. Що торкається бесарабської і таврійської губерній, то наскільки переважаче неукраїнське населення сих губерній висловлюється проти прилучення до України, ми радо готові виключити їх зі складу Української Землі, а разом з ними й чотири північні пограничні повіти Чернігівської губернії з перевагою великоруського (білоруського?) населення. Але тимчасове правління пропонує нам плебісцит, якого ми не можемо прийняти, бо зтягне організацію влади на Україні. Дальше ждати відповіді тимчасового правління ми не можемо, бо на 18 серпня назначено відкриття сесії Центральної Ради, в праці котрої ми мусимо взяти безпосередню участь, і тому, коли до того дня ми не одержимо від тимчасового правління означеної відповіді на наше домагання, ми зробимо зі свого самі той висновок, що переговори перервані не з нашої вини й що порозуміння з тимчасовим правлінням у даній хвилі неможливе.

На питання кореспондента, як представляє собі Винниченко політичні взаємні відносини Росії й України в разі некорисного вислідку переговорів, відповів Винниченко: Ну, щож, український народ стане перед Росією так само, як стоїть перед нею в теперішню хвилю фінляндський народ, а дальше невиключена можливість і горжанської війни між українським і російським народом.

Те саме «Русское Слово» доносить з Києва під датою 13 серпня, що по вісткам з Петрограду члени Українського Секретаріату в Петрограді Винниченко, Барановський і Рафес категорично наставали, щоб правління задовольило всі без винятку домагання Центральної Ради, грозячи припиненням дальших переговорів. Ся рішучість, як доносить до «Русского Слова», не стріла підтримки у Києві серед тамошньої більшости членів Генерального Секретаріату. 12 серпня відбулася нарада членів Секретаріату з приводу становища, зайнятого петроградською делегацією — Винниченком, Барановським і Рафесом. Нарада признала, що необхідно піти на уступки й передовсім відмовитися від 19 пункту конституції, котрий викликав чималу полеміку, а згідно з яким кожний закон тимчасового правління матиме силу на Україні тільки по опублікованню його Центральною Радою на українській мові. Дальше ухвалено признати, що Генеральний Секретаріат, будучи кравчим органом тимчасового правління, підлягає затвердженню тимчасового правління. Нарада схилилася до готовності признати загальнодержавною мовою російську мову. Для познайомлення петроградських делегатів з точкою погляду більшости Секретаріату, для склонення їх до уступок мали виїхати 13 серпня увечері до Петрограду на поручення Секретаріату генеральний секретарь почти й телеграфу Зарубін (російський с. р.) і товариш секретаря для міжнаціональних справ Міцкевич (Поляк).

Уступчивість Генерального Секретаріату, щодо якої є того самого погляду й Центральна Рада (?), пояснює телеграма «Русского Слова» такими причинами. Центральна Рада в своїм теперішнім складі відчуває деяку хиткість свого положення. Поперше не всюди на Україні знаходить Центральна Рада признання, подруге сильним ударом авторитету Ради є вибори до городських дум на Україні, які закінчують ся, а на яких Українці проходять у меншости. Потретьє помітне серйозне розеднання в самім українським таборі. І так є багато причин думати, що між Центральною Радою й українськими соціалістами-федералістами (найінтелігентніша часть українського громадянства) не все є повна однодушність. Дуже значучим є далі факт відновлення на днях зареєстрованого окружним судом українського товариства «Стара Громада», яка обєднує ряд ви-

значних старих українських діячів, що стоять в опозиції до Центральної Ради. З членів товариства «Стара Громада» згадує телеграма «Русского Слова» бувшого редактора «Кіевской Старини» В. Науменка, нинішнього попечителя київської округи — історика М. Василенка, історика Трегубова, історика Левицького, відомих українських громадянських діячів: Гамалію, Кивлицького (?), Новицького, Шрамченка, Чикаленка, Холодного. На становище Центральної Ради вплинула й чорносотенна небезпека, що показала ся при останніх виборах, після чого Рада стала більше тяжити до солідарності з російською демократією. Однак російська демократія займає поки-що вижидальне становище; зовсім виразне становище соціал-демократії. Соціал-демократи (російські) постановили не вступати в склад Генерального Секретаріату до часу заключення повної угоди Українців з правительством і до означення компетенції Секретаріату. Стоячи на точці погляду збереження державно-економічної єдності Росії, соціал-демократи висловлюють ся проти таких секретарів, як почти й телеграфу, комунікації і подібних. Що більше, на окружній с. д. конференції, що відкрила ся 14 серпня, мали поставити запит: Чи брати участь соціал-демократам у пленарнім засіданні Центральної Ради, визначенім на 18 серпня? Серед впливової часті соціал-демократів висловлюють думку проти такої участі, бо, говорять вони, тепер, після того, як на демократичних основах відбули ся уже вибори в цілім ряді місцевостей, нинішній порядок представництва в Центральній Раді, позбавлений виборної засади, не відповідає уже умовинам хвилі. Від сеї самої конференції очікують обговорення української справи в її цілій повноті.

Про реферат у справі переговорів петроградської делегації з тимчасовим правительством на засіданні «Малої Ради» (Виконавчого Комітету Ц. У. Ради) доносить «Русское Слово» з 16 серпня н. ст. під датою попереднього дня з Київa, що сей реферат викликав на згаданім засіданні пристрасну дискусію. Референт, секретарь для судових справ Садовський, оповів хід переговорів на підставі телеграфічних вісток Винниченка. З сих вісток видно, що часть правительства готова піти на порозумінне і затвердити Секретаріат. Друга часть є — проти, кваліфікуючи статут Секретаріату яко статут союзної держави. Є рішучі противники розширення компетенції Секретаріату, є й приятелі в роді Н. Авксентева. Як повідомляв Винниченко, правительство піддаєть ся впливови часописних чутток. Положення секретарів, що находять ся в Петрограді, стає з кождим днем незноснійше. Вони зложили-б повноважності, якби не відповідальність за взятую на себе справу. Представляючи дальший хід переговорів, Садовський додав, що київські члени Секретаріату постановили повідомити Винниченка, що Секретаріат мусить бути затверджений обовязково до 18 серпня, бо дальше відволіканне потягне за собою утрату авторитету Центральної Ради, котра на скликанім на 18 серпня пленарнім засіданні має подати звіт про переговори з правительством. Секретарь для міжнародних справ Шульгин, доповнюючи реферат Садовського, заявив, що Генеральний Секретаріат ухвалив, що незалежно від затвердження його правительством він вестиме далі свою роботу.

Заява Шульгина викликала оплески Українців і протести представників неукраїнської демократії. Балабанов від імени соціал-демократів заявив, що вони не можуть одобрити ухвали Генерального Секретаріату, яка особливо не на місці в теперішню хвилю, коли переговори з правительством незакінчені. Ми — говорив Балабанов — стоїмо на ґрунті спільної праці, порозуміння правительства з Радою, тому відносимо ся негатиивно до заяви Шульгина й не можемо прилучити ся до оплесків, які з її приводу тут чули ся. Шульгин пояснив, що Секретаріат не змагає до

захвату власті. Ми — заявив він — станемо краввою властю тільки після того, як правительство затвердить Секретаріат. Поки-що уважаємо потрібним продовжати нашу працю. Секретарь для земельних справ Мартос додав, що про захват власті поки-що нема мови, але Секретаріат міг би взяти сю власть, коли пленарне засідання Центральної Ради вкупі з представниками меншостей звеліло-б се зробити. Ковалевський від імени соціалістів-революціонерів указав, що с. р. цілком стоять за революційним шляхом творення власті й будуть стояти на нім незалежно від порішення правительства. Фракція задоволена тим, що правительству визначений реченець до 16 серпня для затвердження Секретаріату. Статут Секретаріату повинен трактувати ся в Петрограді яко статут, а не інструкція. Угода з правительством вплинула тільки корисно на економію громадянських сил. Українські соціал-демократи прилучили ся до с. р. Українські федералісти також прилучили ся, але з застереженням, що результат угоди має порішити пленум Центральної Ради, а не її Комітет. До сеї заяви прилучили ся представники решти українських і неукраїнських партій крім російських с. д., «Бунду» й кадетів. Ухвалено формулу переходу: «Вислухавши пояснення Генерального Секретаріату, Комітет Центральної Ради переходить до чергових справ.» Представники с. д., «Бунду» й кадети здержали ся від голосування.

15 серпня увечері одержано у Київі безпосереднім телеграфічним проводом з Петрограду нові вістки від генеральних секретарів з приводу переговорів з тимчасовим правительством, як доносить «Русское Слово» з 17 серпня з Київa під датою попереднього дня. Суть вісток містить ся ось у чім: 15 серпня відбула ся нарада членів правительства з представниками Секретаріату. Відбула ся зміна думок з приводу території, на яку простягатиметь ся діяльність Секретаріату. Представники тимчасового правительства наставляли на обмеженню області діяльності п'ятьма губерніями: київською, подільською, волинською, чернігівською і полтавською з тим, що інші губернії можуть прилучити ся, як сього забачає населення тих губерній. Спори викликали питання про скількість секретарів. Відмічено сильну течію, щоб секретарів було 10. Представники тимчасового правительства говорили, що зовсім не повинно бути секретарів почти й телеграфу, комунікації і для військових справ. Далі обговорювано справу компетенції Секретаріату. 15 серпня приступлено до обговорення інструкції Секретаріату, виробленої юридичною комісією.

З сього представлення перебігу переговорів видно, що делегація Генерального Секретаріату на чолі з Винниченком в переговорах з петроградським правительством твердо й до кінця стояла при конституції України, ухваленій Радою. Поставивши тимчасовому правительству реченець, до якого справа мусіла бути залагоджена, Винниченко, не діждавши ся сього, виїхав разом з Рафесом до Київa для участі в засіданнях пленума Ради. Натомість виїхали до Петрограду представники національних меншостей Москаль Зарубін і Поляк Міцкевич. Коли з боку Генерального Секретаріату взагалі була в якій небудь формі згода на ту інструкцію, що її видало тимчасове правительство, то сю згоду дали-б хіба сі два не Українці. Уступчивість неукраїнської часті Секретаріату в так важній справі, коли вона мала місце, відповідала-б і дуже невиразному поведенню неукраїнських елементів у Комітеті Ради у Київі. Се поведенне дійсно далеко відбігає від належитого розуміння змагань і інтересів українського народу.

Отже нема нічого дивного, що Винниченко, повернувши до Київa та заставши тут передану телеграфічно з Петрограду інструкцію для Секретаріату, зголосив ди-

місію цілого Секретаріату. Був се протест проти тимчасового російського правительства й проти зломання ним угоди з радою. Рада прийняла сю димісію також надєвне не з довірря до Винниченка, а яко вислів протесту проти Петрограду. Докладних вістей про перебіг кризи в Генеральнім Секретаріаті досі не маємо. Знаємо тільки з заграничних часописей, що на місце Винниченка приїшов на председателя Секретаріату Дмитро Дорошенко, бувший генеральний губернатор Галичини й Буковини. Винниченко також лишив ся в Секретаріаті, обнявши теку секретаря праці. Обставина, що Винниченко лишив ся в Секретаріаті, показує, що політична позиція його та його партії дуже міцна, що політична лінія, яку репрезентує Винниченко, лишаєть ся далі політичною лінією більшости Ради. Отже проби деяких спеціалістів від роблення революції на Україні з сього боку бойового фронту і з одної неутральной держави представити уступлення Винниченка яко побіду тих кругів у Києві, яких вони уважають «своїми», є нічим иншим, як спекуляцією на звишку своїх «революційних акцій»...

Українці-католики на правобережній Україні.

В „Робітничій Газеті“ з дня 4 серпня н. ст. знаходимо цікаві інформації про католиків-Українців на лівобережній Україні в статі п. Ометинського п. з. „На західнім фронті реакції“. Довідуємо ся звідси, що по городах, селах і хуторах Поділля, Київщини, Волині та Полісся живе звиш мільона (1,100.000) католиків-Українців. Хоч і розсіяні вони, але складають одну групу. Та ще на Холмщині живе їх 200.000 компактною масою. Офіційно пишуть ся вони усяково, а звуть себе католиками, а подекуди „пшяхтою“. Здебільшого се хлібороби, а в городах — робітники. З маси українського працюючого люду не виділяють ся вони. Заводити ріжницькі й виділяти їх щойно тепер почали непевні сили під польським знаком. Поляками себе ті католики не називають, хіба що заагітовані „на сей предмет“. Вони й не є й не були Поляками. Але вони приписані до католицьких приходів, отже стоять в сфері впливів ксьондзів, а ксьондзи є завжди Поляками... Проте увесь сей мільоновий люд, як був, так і лишив ся своєю істотою й виглядом українським. Мова, одєжа, звичаї тих католиків часто-густо більше типові та зразкові ніж єусідньої православної та штундиської людности, більше зрусифіковані. Але царські бюрократи називали сих Українців „ліцями польською проієхожденія“.

Хоч єї католики й не піддали ся польонізації, проте й їх національна свідомість яко дуже темного люду мусить розвивати ся у тяжкій атмосфері мудро зорганізованого задурення. Завтрішній день сих мас загрожений. Їх свідомість спочиває сповита білочервоними (польськими) та фіолетовими (клерикальними) сповивачами. Фальшиві голоси співають над дитиною фальшивої польсько-клерикальної пісні. Завтра ся дитина буде взята до польської захоронки при костелі, щоб вирости на оборонця прав і маєтків своїх опікунів! Реакційна кліка (польських панів і ксьондзів) мусить мати маси. Їх нема,— треба утворити. Матеріалом будуть Українці-католики... Костел благословить се добре діло... Костел є дуже зручною трибуною. Жерці виголошують відповідні промови. Люд впрост з храму виводить ся під білими орлами на вулицю або на ярмарок,— треба й байдужих притягати. Кожде підприємство потребує реклями. Королівські орли й на костелах! „Націоналізація“ храму має довести віруючим, що за ким пани, за тим і Бог! А перед чужими манієстуєть ся „ворушливе обеднанне всього народу“.

Далі автор статі п. Ометинський з докором говорить, що робота польських ксьондзів досі не зустріла протесту з боку польської демократії, хоч серед єї демократії є відлам, що хоче працювати у згоді з українською демократією. До єї демократії звертаєть ся п. Ометинський з закля-

ком, щоб вона протестувала проти фальшування національних рубрик..., щоб католики-Українці не попали в паутину реакції...

Напевно сей заклик буде голосом воїючого в пустині, бо де-ж серед Поляків може знайти ся такий демократ, щоб протестував проти затягання всіх католиків на землях бувшої Річі Посполитої до Поляків і щоб займав ся протиділаннем польонізації? Всі Поляки без виїмки, що живуть на наших землях, є чимсь більше ніж польонізаторами,— всі вони наїзники-завойовники, що хотіли-б з українських земель створити Польщу. Не під тою адресою вдаєть ся п. Ометинський! Коли католицьке населення на Україні є походженем і мовою українським, то до нього безпосередно Українці й повинні звертати ся, поминаючи всяке польське посередництво.

* *
*

Зійшла зоря свободи,
Великий час настав,
Пригноблені народи
Світ волі осіяв.
Народе український,
Зазнав ти лютих мук,
Бери-ж ізнов свободу
І не пускай із рук!
Ярмо ганебне впало, —
Достойний волі будь:
Братерство, рівність, право
Хай у тобі цвітуть.
Ані раба, ні пана
Україна хай не зна,
Освічена і вільна
Нехай живе вона.
Хай слово українське
Із себе знявши нїт,
Лунає в стільнім хорі
За рівність, право, світ.
До праці-ж, громадяне!
Часу ніхто не гай!
Нас до роботи кличе
Окрадений наш край.

(„Нова Рада“, 1917, ч. 4). М. Заїрня (Марія Грінченко).

* *
*

Гей, вдарте в струни, кобзарі,
Натхніть серця піснями!
Українські прапори вгорі —
Мов сонце над стелами...
Гей, рясно всипте цвітом шлях,
У дзвони задзвонїте!
Українське військо на полях
Йде, славою повите.
Дзвенять слова мов у сріблї,
Братерській, веселї.
А дець на морі кораблі
Розбили ся об скелї...
Земля схотїла жити знов, —
Шумлять потужно ріки.
Благословїть ви чесну кров,
Хвала борцям навїки.
Хвала борцям, що на зорі
Лягли в холодні ями.
Гей, вдарте в струни, кобзарі,
Натхніть серця піснями!

(„Нова Рада“, 1917, ч. 4).

П. Тичина.

Населення Ковельщини в часі війни.

Подані отсе дати оперті на урядовій австрійській переписи населення ковельської округи з жовтня 1916 р. На 209 зазначених в урядовім списі місцевостей подані яко знищені: Арбайтергаве, Гвіздок Кол., Головачів, Глясгітте, Коваль, Марисин, Орана, Осова, Паски, Петрівка, Студенець, Троскіт, Тростянка, Трудень, Йосифин, Йосифівка Кол., разом 16; яко спалені: Гиляр, Добринськ, Кульчин, Никодимів, разом 4; яко незаселені: Броварня, Євтимівка, Казнополь, Надатин, Омаків, Осівці, Постава, Сичиха, Сологубівка, Стакур, Химка, Хоромці, Юліянів, разом 12. Коли додати ще, що Лещинецьке злучено з місцевістю Бірки, дані про населення подає згаданий урядовий виказ в отсих 175 місцевостях:

П.ч.	Назва місцевости	Українці	Поляки	Жиди	Разом	П.ч.	Назва місцевости	Українці	Поляки	Жиди	Разом	П.ч.	Назва місцевости	Українці	Поляки	Жиди	Разом					
1.	Адамівка	1	3		4	60.	Комарово	349		2	351	119.	Рівне	52	342	70	464					
2.	Бакшинка	7			7	61.	Коцюри	21	52		73	120.	Римачі	30	812	70	912					
3.	Бахова	140			140	62.	Кошари Нові	349		14	363	121.	Руда	199		1	200					
4.	Бережці	10	12	135	157	63.	Кошари Старі	72		7	86	122.	Рудка	37			37					
5.	Бик	264		4	268	64.	Красна Воля			17	17	123.	Рудники	392		4	396					
6.	Білево	8			8	65.	Красна Воля	59			59	124.	Рудники	9	137		146					
7.	Бірки	123	156		279	66.	Краснодубе	10			10	125.	Ружин	69	36	19	124					
8.	Биличі	79		11	90	67.	Кругель	317	4	8	329	126.	Савоші	87	52		139					
9.	Божа Воля	164		2	166	68.	Кукурики	394		9	403	127.	Селищі	240		18	258					
10.	Борзова	228			228	69.	Купрачі		198	3	201	128.	Сереховичі	867	9	72	948					
11.	Борова	22			22	70.	Кустичі	86		4	90	129.	Сіконь	480		8	488					
12.	Брідки	234			234	71.	Кути	7	292		299	130.	Сільно	270			270					
13.	Брунетівка	213		5	218	72.	Кучани	788		28	816	131.	Сімаки	197	51		248					
14.	Бутники	76			76	73.	Кушницьі	738		34	772	132.	Синово	927		28	955					
15.	Буцин	555		45	600	74.	Лапні	446			446	133.	Скиби	223		25	248					
16.	Вербка	6			6	75.	Лесняки	65	11		76	134.	Скрипиця	294		6	300					
17.	Вигнанка	211			211	76.	Лесняки	363		10	373	135.	Смідинь	1332	8	81	1421					
18.	Видинти	64	8	6	78	77.	Лучичі		49		49	136.	Смолярі	320		25	345					
19.	Вижва	988		397	1385	78.	Люблинець	3	85		88	137.	Соколя	53		7	60					
20.	Вижва Стр.	773		25	798	79.	Любовень	279	145	3248	3672	138.	Соколице	404			404					
21.	Вижівка	25			25	80.	Масловець	326		17	343	139.	Соловево	683			683					
22.	Вишнів	56	13	62	131	81.	Матіїв	145	42	2198	2385	140.	Соловичі	1	11	2	14					
23.	Вільшанка	93			93	82.	Машів	320	3	51	374	141.	Сомин	61	8	11	80					
24.	Вовчків Перевіз		48	11	59	83.	Мельники	154	1		155	142.	Соснівка	28	49	8	85					
25.	Воля	415			415	84.	Мельники	26			26	143.	Ставок		168		168					
26.	В. Островецька		577	12	589	85.	Мизово	940	3	32	975	144.	Стакурок	5			5					
27.	Волянщина	97			97	86.	Миляновичі	76		85	161	145.	Станиславів. К.	5	91		96					
28.	Галиноволя	489		34	523	87.	Мільці	79		75	154	146.	Стара Гута	1075		61	1136					
29.	Голендри Свір.		60		60	88.	Мировичі	7		12	19	147.	Старуха	33			33					
30.	Голендри Зам.		142		142	89.	Мислина	17	84	23	124	148.	Сукачі	307		23	330					
31.	Годовичі	107	21	5	133	90.	Мощена	390			390	149.	Сушки	322		11	333					
32.	Головно	826		18	844	91.	Мшанець	195			195	150.	Тарасівка	5			5					
33.	Городно	820		32	852	92.	Ничі	416			416	151.	Текля	535		15	550					
34.	Городище	445		7	452	93.	Новосілки	457	4		461	152.	Теребейка		335	6	341					
35.	Грабово	749	8	8	765	94.	Новосілки	308		6	314	153.	Торговище	88		26	114					
36.	Гридки	227			227	95.	Нудижі	229		10	239	154.	Трублі	64	1		65					
37.	Гумінці	180		19	199	96.	Облапи	946		7	953	155.	Тупали	8			8					
38.	Гушин	448			448	97.	Окунин	20		6	26	156.	Турійськ	6	13	1913	1932					
39.	Гуща	761	23	13	797	98.	Олесек	435	15	74	524	157.	Турійськ передм.	6	5	100	111					
40.	Датин	1002		107	1109	99.	Осереби	188			188	158.	Туровичі	2	3	19	24					
41.	Довгоноси	82			82	100.	Острівці		430	14	444	159.	Хворостів	421		23	444					
42.	Дольськ	55	34	42	131	101.	Охотники	169		23	192	160.	Хотивль	146			146					
43.	Доротище	656		7	663	102.	Паридуби	465		22	487	161.	Цецилівка		28		28					
44.	Дошно	57	81		138	103.	Пасіка коло Зап.	32			32	162.	Чевель	587		22	609					
45.	Дубова	341			341	104.	Пендюк к. Зап.	69			69	163.	Черемошно	280		8	288					
46.	Забологе	500		22	522	105.	Перевали	29	44	36	109	164.	Черемшанка	236	2	5	243					
47.	Заглинки	47		24	71	106.	Перевісе	128			128	165.	Черкаси	92			92					
48.	Залісці	2			2	107.	Перекурка	321		21	342	166.	Чмикос	13	32	13	58					
49.	Замлинє	30	142	7	179	108.	Пески	382		13	395	167.	Чорнопліс	320		11	331					
50.	Заполе	516	12	24	552	109.	Підгородно	1240		65	1305	168.	Шайно	617		12	629					
51.	Заріче	332			332	110.	Підсинівка	289			289	169.	Шкроби	503		9	512					
52.	Зачернече	329		3	332	111.	Пилуга	32			32	170.	Штунь	93	10	45	148					
53.	Згіряни	367		57	424	112.	Пискурів		23		23	171.	Явірник	208			208					
54.	Зілів	23			23	113.	Пісочно	452		4	456	172.	Ягодин	7	860	18	885					
55.	Калинівка	7			7	114.	Полапи	162	5	74	241	173.	Іванівка Кол.		121		121					
56.	Кізе	123			123	115.	Почапи	243		7	250	174.	Іванківці	7	394	29	430					
57.	Клевецьк	273			273	116.	Радехів	58	7	57	122	175.	Ковель	385	390	13206	13981					
58.	Клечковичі	46	4	4	54	117.	Раковець	7	222	17	246											
59.	Комарів	355		26	381	118.	Растів		6	10	16											
												Разом	42776	7109	23472	73358						
												в %	58.3	9.7	32.0	100						

З загального числа населення припадає на муштин, жінок і дітей:

	муштин	жінок	дітей	разом
У Українців	10016	14003	18757	42776
У Поляків	1751	2318	3040	7109
У Жидів	6592	8030	8850	23472
Разом	18359	24351	30647	73357
в %	25.0	33.2	41.8	100

По даним з року 1912 число населення Ковельщини представляло ся так:

Національність:	в місті Ковлі	на селах в повіті	разом місто з повітом
Українці	12927	197972	210899
Поляки	3284	9178	12462
Жиди	12365	21811	34176
Німці	128	2418	2546
Чехи	51	—	51
Москалі	24	2374	2398
Інші	133	38	171
	28912	233791	262703
В %			
Українці	44.7	84.7	80.3
Поляки	11.4	3.9	4.8
Жиди	42.8	9.4	13.0
Німці	0.5	1.0	1.0
Чехи	0.1	0.0	0.0
Москалі	0.0	1.0	0.9
Інші	5	—	—
	100.0	100.0	100.0

З наведених статистичних даних бачимо, що населення ковельського повіту наслідком примусового виселення обома воюючими сторонами зменшило ся майже в чотири рази (на 72%), при чім се зменшення діткнуло головню Українців. Хоч Жиди й Поляки мають також втрати в числах, але натомісь виказують значний приріст у процентів відношенню до загалу населення в порівнянню з 1912 р. Коли перед війною Українці становили 80.3% усього населення повіту, то тепер лише 58.5%. Натомісь дуже збільшило ся число жидівського й польського населення. Перші становили перед війною 13.0%, тепер 32.0%, другі — перед війною 4.8%, тепер 9.7%. Не зважаючи на се, українське населення становить абсолютну більшість, а Поляки все-таки зникаючу меншість (9.7%) і всякі їх претенсії до Волині можна уважати хіба розб'єм на гладкій дорозі.

Скільки є землі в Росії.

Під таким заголовком помістив у „Руск-ім Слов-і“ з 6/VII с. р. цікаву статю В. Голговський. Виймаємо з неї найцікавіші місця.

Для наділення працюючого населення землею правитель-ство має намір використати всі землі, як державні (скарбові), кабінетські й удільні, що находять ся вже в руках держави, так і монастирські, церковні та приватні земельні володіння, що лишають ся ще в руках їх старих власників до розв'язання земельної справи Установчими Зборами.

Тимчасове правитель-ство почало вже списувати всі землі, щоб подати Установчим Зборам відомости про їх скількість. Але й тепер є вистарчаючі й не дуже старі дані, щоб знати, що може дістати населення, якому потрібна земля.

При останнім списуванню землі в 1905 р. в європейській Росії було разом 395,192,443 десятин. Ся земельна площа поділена між власниками ось як: Селянської землі, яку вони дістали від поміщиків при скасуванні кріпацтва, є 138,767,587, державних (скарбових) земель 138,086,168, удільних—7,843,015, церковних—1,871,858, монастирських—739,777, городських—2,042,570, земель інституцій і козачих військ—4,115,910 і земель приватних власників (панських)—101,735,343 десятин.

Колиб ся цілу землю поділити між селянами, на кожде господарство припало-б приблизно 25 десятин. Але значна частина сих земель непридатна до оброблення, а в деяких місцях і кліматичні умови такі, що там майже неможливо жити.

Більша частина державних земель находить ся в 5-ох північних губерніях (архангельській, вологодській, олонецькій, вятській і пермській), а саме біля 120 мільонів десятин; значна частина сих земель лежить під болотом, де й жити не можна, а до тогож і північне літо таке коротке, що хліб не має часу дозріти.

З рештки державних земель (біля 18-ти мільонів) в інших губерніях Росії лише 4.1 мільони десятин вільні від ліса; а з лісом треба поводити ся ошадно, бо знищення лісів могло-б сильно пошкодити хліборобству. З означених 4.1 мільонів десятин державних земель селянам продано по 1905 р. біля одного мільона десятин так, що лишаєть ся не більше 3-х мільонів десятин.

Удільні землі, хоч і лежать на півдні (на Україні) й могли-б стати в пригоді малоземельним господарствам, але й вони по більшості зайняті лісами; вільної від лісу землі було в 1905 р. біля 2 мільонів десятин, але з них лишило ся 655 тисяч десятин, бо селянам продано по 1906 р. 1.245 тисяч десятин. Городські землі ледви чи можна брати в рахубу, бо вони потрібні під забудування.

Лишають ся таким робом ще церковні, монастирські та приватні землі, з яких і складаєть ся головним чином земельний запас.

Коли церковні й монастирські землі можна буде передати цілком до розпорядимости працюючого населення, то з приватними се буде тяжче зробити. Передовсім з 101 мільонів сеї землі 39 мільонів десятин припадає на землі, куплені селянами. До 1905 р. селяне й селянські громади купили 24,606,209 десятин, особливо багато землі купували селяне по революції 1905-06 рр.; від 1905 до 1914 р. приватні власники продали при допомозі Селянського Банку біля 14 мільонів десятин. Частина сих куплених селянами земель повинна була-б також пійти до земельного запасу разом з приватною власністю, оскільки окремі господарства перевищували-б визначену „трудоу норму“. З загальної скількості куплених селянами 39 мільонів десятин господарства, що перевищують 10 десятин, мають не менш 12 мільонів десятин, які можна віддати до земельного запасу.

З приватної власности, що не належить селянам і вносить до 63 мільонів десятин, майже 30 мільонів по даним 1887 р. находило ся під лісом, який треба щадити, не ділити, а передати до розпорядимости державі або земствам.

Коли виключити з рештки землі, зайняті взірцевими господарствами, засіяні буряками, тютюном і іншими культурами, провадити які у селян не вистарчило-б капіталів, то з приватної, не селянської власности до земельного запасу відійшло-б приблизно 30 мільонів десятин.

Цілий запас таким робом складатиметь ся з таких земель: земель державного скарбу—3 мільони десятин, удільних—655 тисяч десятин, церковних—1,872 тисяч десятин, монастирських—740 тисяч десятин, селянських куплених—12 мільонів десятин і нарешті земель приватних власників—30 мільонів десятин. Разом біля 48 мільонів десятин.

На питання, чи вистарчить сеї землі для хліборобського населення, можна відповісти лише приблизно. По сільсько-господарському спису безземельних дворів було біля 1.600 тисяч; господарств, що мали землі менше 10 десятин, було до 8.4 мільонів.

Коли дати на кожний безземельний двір лише по 10 десятин, для безземельних треба буде до 16 мільонів десятин; коли дати на кожде малоземельне господарство пересічно 5 десятин, се вноситиме разом до 42 мільонів десятин.

Таким робом для наділення землею потрібно що найменше 58 мільонів десятин, а в земельнім запасі налічуєть ся приблизно лише 48 мільонів. Отже ясно, що в європейській Росії недостає землі для всіх. Лишаєть ся ще Сибір.

Але й там придатних до оброблення земель вже мало і багато переселенців, що ходили туди шукати землі, повернули цілком зруйновані. Правда, сибірські болота можна висушити, а безводні степи наводнити, але для цього треба багато часу й грошей, а тепер треба рахувати ся з зазначеними вище землями в європейській Росії.

Волинсько-українська школа в таборі для евакуованих Волиняків у Нідеральмі (Зальцбург-Австрія).

(Причинок до історії українського народнього шкільництва воєнної доби).

Колиб хто, роблячи екскурсію по таборі для виселених із західних земель України в Нідеральмі, зацікавився би тутешньою школою, не лише що голосно зачитував би відомі слова Боплана про шкільний рух і змагання українського народу до здобуття шкільної науки, але й дав би вислів своєму здивованню, що сей рух відбуваєть ся не там серед українських ланів і степів, серед цвітучих садів — української природи, але — на клаптику землі, далекої, непривітної, чужинецької землі, ще й обведеної колючим дротом, і серед воєнного горя і злиднів баракової долі-недолі... не так серед життя, як животіння із дня на день... Кочуюче життя українського народу не зменшило ані на волос тих традиційних культурно-просвітних змагань, що червоною ниткою тягнуть ся в історії туземного паломництва української нації й були усе та й є маркантною границею між Україною і її західними й північними сусідами: Московщиною і Польщею.

Волинсько-українська таборова школа в Нідеральмі се не та школа у розумінню шкіл по інших австрійських таборах, де сконцентровано виевакуованих людей з Галичини чи Буковини. У Хоцені, Імінді, Вольфсбергу, Оберголлябруні, чи де там по інших концентраційних місцях нашого народу ведеть ся школа та шкільна наука звичайним способом. Вона лише перенесена з рідної землиці на чужину. Ріжниця хіба в тім, що напр. галицька школа з хвилию перенесення до табору — стала чисто національною, стрясши з себе польське ярмо...

Волинсько-українська школа в нідеральмських бараках се каденційне навчання звичайної грамоти дітей шкільного й позашкільного віку. Тут самі перші класи, чи там перші річники науки, згідно курси для неграмотних, абстрагуючи від близько двох соток менше, чи більше грамотних на кругло 2.220 дітей у віці від 6—14 року життя. Коли зважити й се, що „грамотних“ треба переучувати, учити українського вислову, української термінології, покажуть ся, що про поділ на класи й науку по плянах народніх шкіл в Австрії не було що й думати в українській школі в таборі Нідеральм. Перше всього вся учительська праця витрачувала ся тут на організування школи в як найвузшим розумінню цього слова, — на розбивання-лупання тої скелі, якою царсько-московський режим загородив не лише дорогу, але й найменшу щілину парусам сонця правди й науки на українських землях. З московської школи-домовини треба було обережно видобути-воскресити ледви що жевріючі позначки колишньої слави дідівщини... Ще більше! Треба було перше науки подбати про „здорове тіло“ у тих, кого мало ся учити... Струджені, бліді, знеможені від утяжливой дороги, доскулюючої кварантани, дезінфекцій в парнях чи банях, змарнілі від голоду й холоду українські діти, діти землі, текучої молоком і медом, попали в хоробу, що обявляєть ся абсолютною утратою сил і розмякшенням костей. Поборовши се з грубого, дійшовши до якої такої згоди з засадою „mens sana in corpore sano“ (в здоровім тілі здоровий дух), можна було щойно думати про ведення систематичної науки.

За дротом нідеральмських бараків є наші люди з луцької, дубенської, ковельської й пинської округи, разом кругло 10.000 людей. Тому то звістки про нідеральмську українську школу є рівночасно доповненням історії творення і розвитку

українського народнього шкільництва на землях Волині й Підляша. Коли там на місці со культурно-просвітну працю розпочало наше національне військо У. С. С. (комісаріяти), а нерідко й жовніри армії (навіть зпосеред угорських Українців), отже нефахові люди (з малими виїмками), щоб опісля передати діло до дальшого формування у фахові руки учителів з Галичини, чи місцевих, то в Нідеральмі будова нашої національної школи, що разом з українськими номадами вернет ся у „рідню“, — припала українському учительству обох австрійських українських земель: Галичини й Буковини. Першими її будівничими були: надучитель з Нових Мамаївців на Буковині й голова буковинсько-українського учительства Омелян Іваницький і учитель міської народньої школи зі Стрия Іван Рибчук, відомий зі своєї учительської діяльності в бараковій школі в Хоцені.

Зразу як управителі груп—баракових відділів Іваницький і Рибчук зачали „збирати“ дітей для школи під зиму 1916 р. Се збирання йшло до початку 1917 р. З прибуванням учительства школа стала поступенно розвивати ся. Дітвору розпайовано поміж учителів страшно великими групами, по 300 дітей на учителя. Се число зменшало ся з кожодчасним приходом нових учителів так, що при остаточнім полагожденню шкільної справи припадає на поодинокого учителя від 60—140 дітей. Сей стан триватиме, здаєть ся, й далше.

Волинсько-українську школу в таборі в Нідеральмі обсаджує президія сольногогородського правительства, згідно міністерство для внутрішніх справ.

Сі учителі, що зайняті тут, дістали ся сюди, наскільки вони з Буковини, старанням „Буковинського запомогового Комітету“ у Відні (Schwarzspanierg. 15) чи то в Празі, а головно за особистою інтервенцією президента „Союзу українських послів на Буковині“ д. Василька. Галицькі учителі прийшли тут старанням „Української Культурної Ради“, що повставши на віденській ґрунті заходом українських послів з Галичини й Буковини, мала на цілі бути ембріоном майбутньої української шкільної влади в австрійській Україні.

Систематична наука в нідеральмській українській школі зачала ся неоднаково, бо й неоднаково закінчено матерію науки за перший шкільний рік, що тривав до 31 липня 1917 р. Шкільні діти розділено на окремі групи, при чім „грамотних“ зібрано в окремі відділи. Таким способом поветало 27 груп з 1950 дїтьми — на 19 учителів.

Наука в нідеральмській українській школі обмежуєть ся лише вивченням української грамоти й підставових рахункових операцій звичайними числами та навчанням закону. Наука відбуваєть ся тут раз на день, перед полуднем або зза недостачі клас попелудні. Друга часть дня призначена на проходи й вільні забави під управою надучителя Волод. Романовського, абсолютвента курсу для діточих забав у Дрездені в Німеччині.

Діти дістають у школі друге сніданне: кухлик кондензованого молока та грінку хліба з мармолядою, а деколи ковбаси, часом овочі, цукерки, чи кавуна. Волинсько-українська школа в Нідеральмі виписала собі за ціль розвивати в як найбільшій гармонії душу й тіло молоді, піддержувати та скріпляти її фізичні, тілесні сили як одинокую охоронну запоруку перед невмоленним „косарем“, що труном-труном начиняє масові гробовища на нідеральмських узгір'ю під ліском... Вернути землі короля Данила її маковий цвіт незівялий, але горючо-червоний, свіжий, повний цілющих соків, красного, многонадійного життя — отсе обовязок, головна ціль волинсько-української школи в нідеральмських бараках, — обовязок перед Воскресаючою Україною.

Українська душа, душа української дитини така жива, плідна, дійсна „божа краса“, що вже силою самої аперцепції сеї чи тої тямки даного предмету науки — пливе вся наука десь сама від себе. Наука-мука для українських дітей взагалі чуже слово! Се сама веселість духа, свобода рухів, влучна та скоро концепція, жива творчість і самотійність, змагання до самотійности — „липіть мене, пане, я самий!“

—се живе життя, яке бачить ся у волинської дівчорі, коли то вона виводить „воротаря“, „подоляночки“, чи „подунайчика“,—царить і в школі — в часі науки. Се геній української школи в нідеральських бараках. Його живить і піддержує та плакає дуже старанно все учительство школи. Наповняючи своїм духом кожний її куток, розганяє він — геній—то горе-недолю, що сірою мрякою, густим туманом висітеме, здаєть ся, до суду-віку над місцем, де вже другий рік до гіркого вихиляєть ся чаша українського народу Волині...

І в казці не оповісти би про поступи в науці у волинсько-українській школі в Нідеральмі. Переведена з кінцем року класифікація, себто розділ дітей по їх духовій здатності—індивідуально слабших кожної групи виділено від розвинених-здатних досягнути більші поступи в праці—говорить про се як найкраще. На 1.743 дітей (968 хлоп. + 775 дівч.), що більше менше правильно ходили до школи, є всього на всього 172 дітей (105 хл.+67 дівч.) індивідуально слабше розвинених. Є се переважно сироти й каліки, а нерідко круглі сироти. Ноторичних туманів, бортаків між ними нема. Всі вони поступають, правда, черепашиним ходом, але все-таки з успіхом. Загальне число записаних не доходить до двох тисячок: 1950 дітей (1064 хл.+886 дівч.), з чого 207 дітей належить до тих, що виїхали з батьками на роботу або лежать тяжко хорі у шпиталі. Між індивідуально більше розвиненими (1571 дітей = 863 хл. + 708 дівч.) є визначні (419 дітей=202 хл.+217 дівч.), що почавши науку в січні чи хто в марті 1917 р., читають змістові уступи. Коли до них додати 160 дітей, що прийшли сюди грамотіями, то число їх (579 дітей) є підставовим для перетворення волинсько-української школи в Нідеральмі на школу з пляном більшекласової школи. Є проєкт (уч. Рибчука) надати волинсько-українській школі в Нідеральмі пропедевтичний характер для підготування дітей до дальших, вищих студій в середніх чи фахових школах (гімназії, учитель. семінарії). Очевидно від впливу обставин у таборі залежатиме здійснення сього проєкту, як і взагалі шкільне життя у найблизшій шкільній році.

Ідучи слідом поодиноких груп, — „і серце одпочине...“ Ще в січні зовсім неграмотні діти (у загальнім віці 10—12 літ) в групі учит. Рибчука, перемігши всі труднощі початкової класи, переробили матерію науки з другої класи, доповнивши її історією і географією (в загальних рисах) України. Читають плавно, передаючи прочитане словом і письмом, доповняють все набуте в школі приступною приватною лектурою. Група учителя з Нових Драчинців на Буковині Петра Подара вивчила за сей час книжку для буковинських шкіл „Читанка, ч. II“ й децю з галицької книжки ч. III. Діти з групи учит. з Купчинців у Галичині Івана Завадовича скінчили буковинську „Читанку, ч. I“, даючи ще й задачі на питання (В яким повіті лежить мое село? Як зветь ся наша губернія? і ин.). Група уч-ки з Ворохти на Гуцульщині Анни Твердохлібівної читає уступи й пише задачі на питання. Група ранішніх дітей (I група) надучит. з Стебнів на Буковині Волод. Корниляка читає так само змістові уступи, передаючи прочитане письменно. До мая учив сю групу, як і другу (пообідню), надучит. з Бергомету-Підкрай Опанас Руснак. Від 3 мая став учити Корниляк, перейшовши до Нідеральму з таборової української школи в Хоцені на Чехах. Скінчили всю азбуку й дійшли до читання уступів: група уч-ки вид. школи в Рогатині Марії Гургулової, група надучителя з Рівні коло Волоського Банилова Волод. Романовського, що перейшов до волинсько-української школи з школи для воєнних виселенців з міст у Празі на Нусях, як і групи уч-ки з Ревної на Буковині Анни Федоровичевої, та пообідня (II) група надучит. Корниляка. Діти з сих груп пишуть диктати й легкі задачі на питання. Пп. Гургулова, Федоровичева й Романовський ведуть ще науку на курсах для старших віком неграмотних. Матерію науки для першої класи перейшли діти з групи надучит. в Ленківцях на Буковині Каїна Горвацького, надучителя з Онута на Буковині Дениса Омельського, що до свого приходу до Нідеральму вчив у хоценській бараковій школі, і

надучителя в Костинцях на Буковині Михайла Вітана. Сю групу вчив до кінця мая учитель з Боянчука на Буковині Василь Іванович. Потім вів її від 5 червня. Групи уч-ки з Жукова п. Бережани Леонадії Яворської, дальше надучит. Дениса Омельського (II група), надучит. в Новій Жучці на Буковині Івана Синюка, учит. в Жадові на Буковині Костя Вітана й діти з таборової школи у Скт. Леонарді (St. Leonard), що учать їх надучитель з Черенківців на Буковині Денис Евстафівич, приділений тут з баракової школи в Хоцені, дальше згаданий уже надучит. Руснак і уч-ка з Бергомету-Підкрай Софія Руснакова, перемогли вже всі вступні вправи й пишуть і читають в крузі набутого знання, вибіваючи ся щораз більше з малих букв.

Грамотних розділено на дві групи: низшу й вищу. Вища група надучит. з Гатної на Буковині Николая Гелки вивчила матерію науки по науковому пляну для четвертої класи. З письменних праць давано: диктати з увагою на відміну іменників з прикметниками. Низша група упр. школи з Жукова п. Бережани Андрія Яворського переробила другу часть „Букваря“, а опісля лекші уступи „Читанки, ч. III“ з усіх розділів, доповняючи відомости з рідної історії проє. М. Грушевського „Коротка історія України“ та лектурою з Шевченка, Франка й Руданського. Крім диктатів писано задачі на питання (Хто належить до родини? Хто є головою родини? Як повинні жити члени родини? XVI задача була така: Хто були козаки? Де вони проживали? Як управляли ся? Хто був найславніший споміж гетьманів?). У St. Leonard-і учив грамотних надучит. Евстафівич з буковинської „Читанки ч. III“, доповняючи знанне дітей і справляючи московський виговор і спосіб писання.

Ось так беруть ся щиро волинські діти до праці-науки в рідній школі й мові, йдучи за словами Грінченка: „...праця єдина з недолі нас вирве...“

Дня 16 й 17 липня віддала школа великий поклін Тарасови Шевченкови. Увінчала ся тоді успіхом праця учителя співу й диригента Петра Подара та всього учительства. На пам'ятку сеї хвилі запрезентувало учительство п. Подарови гарну батуту.

При школі є добірна бібліотека для дітей і учителів, як і збірка наукових приладів.

Черговими нарадами-конференціями помагає собі учительство у своїм ділі, — ділі „лупання скелі, рівнання правді путі“... Розкладає, пробує складові части, доповняє їх і зводить старанно та кладе на жертівник святині національного гаразду, розуміючи се, що лише при такій праці „...сонце засвітить колись...“, лише за таку працю „...з дякою люде про нас ізгадають...“

Технічну часть школи, адміністрацію школи в найширшим розумінню веде її організатор надучит. Іваницький. Великий приятель дітей, безоглядний у виповнюванню обов'язку, здобув собі Іваницький симпатію і довірку між учительством і у управі табору, а популярність у Волиняків від дитини до старушка.

При управі табору є окремий уряд для адміністративних справ школи — шкільний реферат. Тут урядує інсп. шкіль з Чернівців Олександр Купчанко.

Всі провини шкільних дітей, поповнені поза школою, належать до компетенції баракового судді. Сей уряд справував поліційний надінсп. з Чернівців Осип Хоміцький. Яко свідомий Українець ішов він усе назустріч школі в її виховуючій діяльності.

Школа містить ся поки-що в т. зв. столових, не відповідаючи в нічім вимогам модерної шкільної світлиці. Тепер будують для школи окремий будинок, т. зв. шкільні павільони, як і учительський дім — квартири для учителів. Та не сього очікує бажанне всіх! Волиняки бажать як найскорше вернути у рідний, вольний край, на ясні зорі... куди кличе їх дух короля Данила, моглиду якого розкопати завзяло ся ненаситне племя..., куди кличе їх у свої материнські обійми Воскресна Україна-Мати, кличе їх невольничих дітей... помолити ся на волі...

Петро Конашевич Сагайдачний.

VII.

Видання такого акту було приспішене одною важною подією. Єрусалимський патріарх Теофан вертав того року з Москви й поступив у Київ. Православні показали йому всі культурні здобутки, представили йому страшний занепад православної церкви через недостачу владик і просили, щоб висвятив їм владик. Патріарх не хотів цього зробити, боячи ся Ляхів. Та козаки запоручили йому повну безпечність, він дав намовити ся і висвятив п'ятох єпископів, між ними київського митрополита. Патріарх, почувачи себе у Києві зовсім безпечним, об'їздив тут школи й монастирі.

Гетьман Жолкевський довідав ся про се, та не смів тої роботи перепинити. Він загадав підступом піймати патріарха. Писав отже до нього любенькі листи й запрошував, аби з поворотом поступив до Польщі. Навіть прислав йому свого комісара, який мав його перевести. Та Сагайдачний, переймивши прикази Жолкевського, щоб арештовано патріарха, як лише появиться ся на польській землі, відкрив зраду завчасу. Він відправив комісара з нічим, а патріарха відпровадив з військом в безпечне місце до молдавської границі.

Зараз опісля стали православні заходити ся у короля, щоб затвердив нововисвячених владик. Одначе король, йдучи за радою своїх фанатичних дорадників, відмовив сьому, хоч сей поступок мусіла Польща спокотувати цецорським прогромом.

У тім часі провадив німецький цісарь війну з семигородським князем Бетлен-Габором, що був васалем Туреччини. У тій війні послуговував ся цісарь наємним військом—лісовщиками. Їх уважали Турки за козаків, а тим самим за підданців польського короля. Крім того султан мав на тямці ті сміливі козацькі набіги на його землі. Тому виповів Польщі війну. Жолкевський шукав союзників, бо війська було у нього мало. Рахував він на молдавського господаря. Граціяні та на козаків. Сагайдачний не спішив ся, а Жолкевський у письмах до Варшави жалував ся, що козаки обіцяють прийти, та не приходять.

Начеб на глум прийшло 1600 козаків. Сагайдачний прислав їх на те тільки, щоб не помовляли його о змову з Туреччиною.

Рахуючи на молдавську поміч, Жолкевський перейшов на той бік Дністра, та Граціяні, побачивши так мало польського війська, не хотів авангурувати ся і до Поляків не пристав. Жолкевський zostав ся сам. До того у польським війську ширила ся страшна дезерція. Шляхта втікала до дому, не оглядаючи ся.

Турки окружили Жолкевського з усіх боків під Цецорою і просто роздали їх при відвороті. Жолкевський наложив головою, Конєцьпольський попав у полон. Згинув тут і сотник Михайло Хмельницький, Богданів батько, а сам Богдан попав у турецьку неволю (7 жовтня 1621 р.).

Польща налякалась. З Жолкевським пропала остання оборона перед турецькою навалою. Всі приписували ту невдачу тому, що при Поляках не було козаків.

Небезпека висіла у повітрі. Правда, турецькі війська не йшли далі на Польщу, але могли се зробити весною, бо така легка побіда могла їх підбадьорити.

Треба було знову забігати ласки у козаків. Козаки ждали затвердження своїх єпископів, король не відмовив просто, а дурив обіцянками.

Він висловив ся перед своїми, що краще зложити корону ніж затвердити одного православного владика.

Рівночасно з сими обіцянками й воловодженням в дальших від Києва околицях настали страшні переслідування православних. Нововисвячений полоцький владика Мелетій Смогрицький, як лише прийхав у свою парохію, був заарештований. Його брали ся засудити на смерть, — з тяжкою бідою поведось йому втекти до Києва. Зате постигла кара тих всіх міщан, що подавали своему єпископови помічну руку. З усіх

українських земель приходили скарги до київських православних на страшні утиски від уряду й уніятів. У київських православних сферах настало страшне роззярення і вони цілою силою змагали ся здержати козаків від того, щоб давали поміч Польщі проти Туреччини, а до того ще заєдні походи козаків на Турків і Татар драгували Турків на Польщу.

VIII.

Тоді Сагайдачний не був гетьманом. Як вже було сказано, належав він до партії старших, поважніших. Як він пішов походом на Татар, радикальні елементи серед козацтва, користаючи з його неприсутности, скинули його з гетьманства й вибрали Яцька Немирича Бородавку.

До речі буде зауважити, що Сагайдачний не був гетьманом безперестанно від 1606 р. Він був незвичайно великий ригорист, не стерпів непослуху й неслухняних гостро карав. Задля того його кілька разів скидали з гетьманства. Ми знаємо, що в 1610 р. кошовим був Григорій Тисконович, а в 1617 р. Дмитро Богданович Барабаш. Може бути, що той вибір відбув ся лише на Січи, а на Україні між міським козацтвом Сагайдачний гетьманував безпереривно.

Польський король побоював ся, щоб козаки знову не лишили Поляків так, як під Цецорою, і змагав ся всіма силами та способами наклонити козаків до походу. Вистарав ся про лист того самого патріарха Теофана, якому перед роком мали вязи скругити. До козаків післано знатних панів та й не з порожніми руками, бо привезено 20.000 зол. заделлої для козаків платні. Позатим козакам не давали нічого й дурили обіцянками. Навіть в таку скрутну годину перед небезпечкою заглади Польщі від Турків не хотіли нічого попустити в користь православної церкви й українського народу. Стара козацька партія стояла кріпко на тім, що перше уступки для козаків, а потім поміч. Сагайдачний прийняв з великою пошаною лист патріарха, поцілував його та приложив до чола, але уступити не хотів. Инакше зробила радикальна братія. Побачивши гроші й надіючи ся в молдавських землях великої воєнної добичі, про ніщо більше не дбала й, не вижидачи кінця договорів з королівськими комісарами, не зважаючи на протест старших, постановила йти в похід. Договори опісля. До їх докінчення виправила Сагайдачного з владикою Єзекіїдом Курцевичем до Варшави.

Нічого було робити. Поляки раділи, що їм повело ся дешевим коштом, не зобов'язуючи ся до нічого, обдурити козаків.

Без приготування рушило 40 тисяч козаків під булавою Бородавки під Хотин. У козаків була звичайно добре зорганізована інтендантська служба. Йдучи в похід, брали зі собою подостатком припасів для себе й коней, брали подостатком амуніції. Тепер того всього не було. Колиб лише скорше вийти та пустити ся грабити. До такого поважного походу на довший час Бородавка не надавав ся. Військо було здеморалізоване, неслухняне. Ціле змаганне в тім, щоб як найбільше захопити добичі. Як лише перейшли Дністер, Бородавка розпустив загоны рабувати Молдаван. Ті чеги без найменшої тактичної злуки робили на свою руку, попадали на сильніші турецькі відділи й гинули марно. До того ще не стало сіна для коней. Військо, бачучи невдалий провід, ще більше деморалізувало ся. З Поляками не хотіли злучити ся, поки Поляки не перейдуть Дністра. Козаки бояли ся зради. Поляки мусіли на те пристати. Якійсь український мужик-тесля підняв ся за дешевенькі гроші покласти через ріку міст, по яким польське військо перейшло на другий беріг і тут опинило ся напроти переважаючої турецької сили, з якою був сам султан.

В козацьким таборі гинули коні з недостачі паші. Козаки заходили у польський табор, жебраючи вязанку сіна.

До рішачої битви не приходило, бо не було кому ладу завести. Польським військом командував старий і хорий гетьман Хоткевич.

Саме тоді вернуло козацьке посольство з Варшави, везучи повну торбу солодких обіцянок. Здаєть ся, що поробив їх королевич Володислав, який відносив ся приязно до козаків, а особливо до Сагайдачного ще від часів московської війни.

Сагайдачний вернув з Варшави дуже вдоволений. У польським таборі прийняли його дуже радо. Поляки бачили, що козацьке військо без справного ватажка користи не принесе, а дотеперішній досвід навчив, що Бородавка нездатний. Сагайдачний пустився з невеликим почотом 300 людей до козацького табору. Не дали йому Поляки провідника й він пустився навмання. Змидив дорогу й натрапив саме на татарський табор. Зразу думав, що се козацькі огні й їхав сміло. Завчасу побачив помилку. Татари кинулись на нього. Сагайдачний, відбиваючи ся, доскочив ліса й тут скрив ся, не могучи зміркувати, де він є. Дібрав ся щасливо до берега Дністра й тут блукав три дні по комишах і верболах. В тій стрічі він був тяжко ранений в руку і від тої рани потім і помер.

Нарешті добив ся до своїх. Козаки дуже зраділи і його поворотом і тим звідомленням з посольства, яке він зложив козацькій старшині.

Тепер ціле невдоволення виступило проти Бородавки. Його зараз скинули з гетьманства й віддали під суд, який засудив його на смерть. Йому відрубали голову. Сагайдачного вибрано гетьманом останній раз.

Сагайдачний зумів залізною рукою справити все на властиву дорогу. Запанував у війську лад, хоч воно не могло відразу виділити ся з тої деморалізації, в яку попередно попало. Коли саме здобули штурмом один турецький табор, не могли як слід використати тої побіди, бо все військо кинуло ся грабувати турецькі багатства. Не зважаючи на се, козаки доказували чудес хоробрости. Вони підлазили нічю під турецькі шанці і брали їх приступом з такою бравурою, що Турки на сим военний оклик козаків не устояли на становищі.

Турки хотіли зразу перетягнути козаків на свою сторону, обіцяючи їм поміч проти Поляків, та коли се не вдало ся, вони цілою силою наперли на козацький обоз, міркуючи, що коли зломлять козаків, з Поляками піде справа легко, як під Цецорою. Козаки відбивали всі штурми та ще робили болючі для Турків вилазки.

Хто знає, яким шляхом була-б пішла наша історія, колиб козаки послухали Турків і від Хотина завернули й полишили Поляків їх власній долі.

По тих турецьких невдачах заключили Поляки корисний для себе мир, — а козакам приказано йти до дому. Хорий тяжко гетьман поїхав до Києва. Козацтво стало домагати ся зреалізування обіцянок зперед війни. Поляки не хотіли й чути про якісь уступки та права, бо тепер їм козаків не було треба.

Сагайдачний на смертній постелі побачив свою помилку, що збочив з дороги, якою ішов попередно, не допустив до знищення Польщі, — та тепер вже було запізно, бо й сили у нього вже не стало. Він побачив, як тяжко його обманули й одурили.

Кажуть, що перед смертю написав сумний лист до королевича, котрого просив гаряче, щоб узяв в опіку козацтво та православну церкву, бо побоювання про ті дві найдорозніші його серцю річи не дали йому спокійно вмерти. Він говорив гіркі слова правди на адресу Поляків.

Перед смертю зробив запис свого майна на школи й церкви. Свою рідню подишив зовсім. Здасть ся, що не було у нього щасливого домашнього позиття.

Помер 10 квітня 1622 р., оплакуваний цілою Україною.

Ми навіть не знаємо, де лежать кости того найкращого сина неньки України.

Др. Андрій Чайковський.

Вісти.

Поповнення Центральної Української Ради представниками неукраїнських організацій. Ухвалою Комітету Центральної Української Ради повна Рада поповнена представниками національних меншостей і неукраїнських революційних організацій в такім числі: від Жидів 50, ради робітничих депутатів 30, ради військових депутатів 20, Поляків 20, соц. дем. 20, соц. рев. 20, ради громадянських організацій 10, кадетів 10, народніх соціалістів 4, Молдаван 4, Німців 3, Татарів 3,

Греків 1, Чехів 1, Білорусів 1, менонітів 1, Болгарів 1. Три місця лишили ся необсажені. Скільки є всіх членів Ради, — точних відомостей не маємо. Зразу по національним конгресі було вибраних на конгресі й делегованих коло 150 членів. Опісля Рада поповняла ся делегатами військового, селянського, робітничого й інших зїздів. На робітничім зїзді вибрано Раду робітничих депутатів у числі 100 осіб, яка мала увійти в склад Ради. Коли й від військового та селянського зїздів увійшло до Ради по 100 делегатів, то разом з первісними було-б коло 450 членів, тепер по доповненню Ради відпоручниками неукраїнських організацій мала-б вона числити всіх членів коло 650.

Центральна Українська Рада з приводу реконструкції петроградського правительства. „Річч“ з дня 10/VIII подає за Р. С., що Комітет Центральної Ради постановив висловити жаль з приводу уступлення з правительства Церетелі і предложив Генеральному Секретаріатові поробити заходи в справі повороту Церетелі в склад тимчасового правительства. Що торкаєть ся відношення Центральної Ради до нового правительства, постановлено підтримувати його остільки, оскільки воно буде признавати умови згоди, довершеної між Центральною Радою і тимчасовим правительством.

Заборона українського церковного зїзду. Оберпрокуратор Синоду заборонив загально-український зїзд духовенства, котрий скликувала Центральна Українська Рада до Києва (Н. В.).

Заступники генеральних секретарів. В часі побуту генерального секретаря почти й телеграфу Зарубіна й помічника секретаря для національних справ Міцкевича в Петрограді заступали в урядуванні першого К. Суховик, а другого — В. Рудницький (Р. Г.).

Вакуючі посади генеральних секретарів праці і торговлі та промисловости мали бути обсажені перша — представником російських соц. дем., а друга — представником ліберальних промислових кругів (Р. Г.).

Українізація шкільництва. З усіх повітових земств Катеринославщини найенергійніше береть ся до українізації народнього шкільництва новомосковське земство, зорганізувавши курси українознавства й української мови, котра заводить ся в школах з початком шкільного року (Р. С.).

Миргородську мистецьку школу ім. Гоголя перемінено на внесення генерального секретаря просвіти на керамічний інститут (Р. Г.).

Домагання катеринославських Українців. Як доносить „Русское Слово“ з 27 липня з Катеринослава, домагання Українців стають з кожним днем усе настирливіші. В губернським земстві вони домагають ся українізації земської газети й народньої школи, на епархіальнім зїзді — українізації церкви. Від губернського виконавчого комітету зажадали Українці 30 місць, трохи не половини всіх місць.

Про „гаразди“ української школи в Ковлі читаємо в „Ріднім Слові“ ч. 11 в дописи з Волині п. з. „По нашому краю“ оєь що: З окупацією Волині осередніми державами почали тут зявляти ся школи на рідній нашій мові. Розвиткови тутечка шкільництва багато допомогли комісаріати Українських Січових Стрільців. Але скоро комісаріати були розвязані і школи в нашій ковельській окрузі опинили ся під владою інспектора-Поляка. „Корисна“ для нас діяльність того інспектора трохи відома українському суспільству з наших часописей. Українська школа в Ковлі дотягла свій вік до шкільного року з великими труднощами. Так напр останню чверть шкільного року 74 учнів треба було розмістити на 12 лавках. Лавки з української школи по наказу інспектора забрано до новозаснованої польської школи. На кожній з лавок могло помістити ся тільки двоє дітей. Розтягнувши завдяки тому науку на цілісінький день, одній учительській силі мріяти про збільшення школярів було годі: багатьом дітям через згадані причини відмовлено. Коли на візитації того інспектора (а він мистець вдавати з себе нашого прихильника!) на його запит, чим він тут міг би допомогти, учителька вказала йому на відсутність у школі лавок, на труднощі одній упоратись із таким числом дітей,

на мізерність учительської пенсії в українській школі, кепкуюча відповідь інспектора була така: „Що-ж, ваші ідеї збулись, а для ідеї можна й побудувати“. Доповнюючи келих гіркої тієї тружениці, пан інспектор повідомив комісаріат м. Ковля, щоб з кінцем шкільного року припинити виплату пенсії. Стурбоване немало громадянство вдалося з відповідним проханням залишити їм ту учительку й на далі. Відповідь на це була, що пан інспектор годить ся на те, щоб та вчителька провадила науку в ковельській школі від 1 серпня, а про виплату пенсії за два місяці—ані телень!

Складка на робітничу друкарню у Києві. Центральний комітет УСДРП. розписав складку на закупню друкарні для „Робітничої Газети“ до суми 30.000 руб. Досі зібрано на сю ціль 5.193 руб. 70 коп. (Р. Г.).

Київський комітет УСДРП. скликав на 23 серпня губернську конференцію в справі виборів до земств київської губернії (Р. Г.).

Обласні конференції УСДРП. Бюро центрального комітету УСДРП. завізвало партійні організації до скликання обласних конференцій у Києві, Полтаві й Катеринославі (Р. Г.).

Зїзд селянських робітників, що працюють на бурякових плантаціях, скликав на 26, 27 і 28 серпня до Києва організаційний комітет, зложений з відпоручників: 1) Всеукраїнської Ради робітничих і селянських депутатів, 2) київської Ради робітничих і салдатських депутатів, 3) усіх соціалістичних партій, 4) головного харчового державного комітету, 5) петроградського міністерства праці, 6) Генерального Секретаріату праці Центральної Української Ради, 7) всеросійської спілки працюючих у цукровій промисловості, 8) центрального бюро професійних спілок м. Києва. У відозві організаційного комітету говорить ся, що делегатів на зїзд посилають волосні комітети по вибори на сходах всіх тих, хто працює на бурякових плантаціях. Делегатам наказує ся обїхати перед зїздом свою виборчу округу й зібрати дані про число десятин, засіяних буряками в кождім селі і волости, скільки робітників може поставити кожде село для копання і воження буряків та які ціни платили ся за копанне і воженне буряків в рр. 1914, 1915 і 1916 (Р. Г.).

Про міжпартійні відносини на Україні коротко згадував на робітничім зїзді дня 26 липня Порш. Сказав він таке: З початку революції, коли всі українські партії увійшли до Центральної Ради, се був бльок. Нема нічого дивного, що російська демократія ставила ся вороже до цього бльоку. Коли до Ради увійшли військові й селянські депутати, ми змінили свою тактику — угоду знищено, бльок розірвано (Р. Г.).

Харківські соц. рев. за автономією України. В деклярації, зложеної на засіданню харківської думи фракцією російських і українських соц. рев., яка творить більшість радних думи, є такий уступ в українській справі: „Обстоюючи завше повне право кождої нації на самоозначенне і рахуючи ся з тим, що Харків знаходиться в межах України, ми в повній мірі будемо пособляти здійсненню національно-територіяльної автономії України при повнім забезпеченню прав усіх національних меншостей“ (Ю. К.).

В Харкові відбув ся дня 5 серпня зїзд членів Української лубернської Ради, а дня 11 серпня зїзд представників „Просвіти“. Відбувають ся в дальшій тягу українські педагогічні курси, зорганізовані губернською земською управою. Дня 5 серпня в убікаціях епархіальної школи відбуло ся відкритте української народньої свальби в національних костюмах. До міської думи замісьць вибраних по демократичному українському списку Сердюка й Ткаченка увійшли Хоткевич і Багалій (Ю. К.).

Українська національна сотня. В Харкові організуєт ся українська національна сотня з вихованців трьох найвищих клас середніх наукових заведень. У сотні заведено строгу військову дисципліну, обовязкове навчанне військового строю в українській мові. Записувати ся до сотні можна щодня крім свят в редакції „Рідного Слова“, де й можна одержати всі поучення про організацію, устав, форму одїжи і т. ин. (Ю. К.).

Товариство-Музей Слобожанщини заснував у Харкові великий артист С. Васильківський. Фундаментом сього музею є дар його основника — артиста С. Васильківського, що дає музеєви більше ніж шістьсот картин—видів України, жанрів, типів, старинних будівель в українськїм стилу і ин., свої колекції старовинної зброї, українських історичних костюмів і т. ин. Картини, що не відносять ся до України: види Англії, Франції, Італії, Іспанії, Африки, Криму, Кавказу і т. ин., С. Васильківський також передає музеєви з тим, аби сі картини розпродано, а щоб одержані гроші пішли на сей музей. Крім того С. Васильківський має на думці в будуччині дати музеєви деякий капітал так, що місту, земствам і українським центральним органам лишаєт ся тільки дати землю і гроші на будову спеціального будинку. „Южный Край“ з 7 серпня н. ст., що приносить сю вістку, пише до того: Треба сподівати ся, що з відкриттем національного українського музею люде, що люблять свій народ, що люблять Україну, відгукнуть ся і допоможуть своїми руками та співробітництвом, а власники окремих творів народньої штуки або колекцій, які ілюструють українську народню творчість або історію України та її культуру, зїйдуть з еґоїстичної точки погляду й понесуть свої скарби в народній музей, де сі дари лишуть добру память по жертводавцях, а краєви принесуть багаті плоди, розбуджуючи та збагачуючи душу народу, підвищуючи його творчість і радість життя.

Український зїзд на Сибірі. В Омську томської губ. на Сибірі мав відбути ся 12 серпня зїзд представників усіх українських організацій Сибіру й Туркестанського краю. Головна ціль зїзду — утворенне Центрального Українського Комітету на Сибір, котрий обєднував би всі українські організації Сибіру й Туркестану, керував би життем тих організацій і дбав про піднесенне культурно-національного й економічного рівня української людности в своїм краю (Р. Г.).

Українці й Румуни. „Южный Край“ з 7 серпня н. ст. доносить про різкий розкід, який зайшов між Українською Радою і румунською військовою організацією, яка донедавна підтримувала акцію Ради проти російської демократії й тимчасового правительства. Сьогодні Румуни рішуче протестують проти змагань Центральної Ради включити Бесарабію в круг своєї управи. Кореспондент Ю. К. пише, що Румуни називають се пробою узурпації, якою обурюєт ся увесь румунський народ.

Самоуправа Білоруси. До Петрограду прибула депутація білоруського Народнього Союзу, котра представила тимчасовому правительству вироблений Союзом проект основ самоуправи Білоруси. Уважаючи потрібним зберегти тісний звязок з центром Росії й обмежуючи круг діяльности краєвої

білоруської самоуправи лише питаннями соціального та місцевого характеру, Союз пропонує утворити „Раду Білоруси“ яко найвищий розпорядчий орган в краю, обраний на основі пропорціонального представництва національностей, що живуть на Білоруси, та вселюдного, безпосереднього, рівного й таємного голосування. Права меншостей повинні бути забезпечені виконавчими органами. На думку Союзу мають бути: 1. управи начальників губерній, 2. земські й городські самоуправи, 3. губерніяльна управа хліборобства, харчу й палива, котра має об'єднати існуючі нині земельні, харчові і т. ин. комітети і т. д. Начальники губерній та їх помічники мають обирати ся на трьохріччя губерніяльними земськими комітетами. Основні питання життя білоруського народу, а саме: автономія Білоруси, знищення або якесь обмеження прав власности на землю та знаряддя виробництва, обмеження праці торгу та промисловости і т. ин. можуть бути розв'язані лише всенароднім голосуванням (Р. Г.).

Всеукраїнський педагогічно-професійний зїзд скликали на 28 серпня Українське Тов. шкільної освіти й центральне бюро Всеукраїнської Учительської Спілки. Програма зїзду обіймає справи українізації школи, план шкільної науки й цілий ряд організаційних справ з поля організації шкільництва й учителів (Р. Г.).

Обмеження свободи зборів у Росії. Тимчасове правительство дало на час війни міністри внутрішніх прав і міністри війни право не допускати й закривати всякі збори та зїзди, що можуть представляти небезпеку під воєнним оглядом або щодо державної безпечности. Ся постановка входить у житте до проголошення її сенатом (Н. В.).

Виміна полонених і інтернованих цивільних осіб між Австро-Угорщиною і Росією. Дня 4 серпня відбула ся у Стокгольмі під проводом шведського князя Карла зустріч гр. Шпигельфельда й Кіс де Немескера з боку австро-угорського уряду з сенатором д'Арбуриком і Навашиним з боку російського уряду для обговорення ближших умов виміни полонених і інтернованих цивільних осіб між Австро-Угорщиною і Росією. На сій конференції стверджено, що обидва уряди годять ся зовсім на виміну: 1) полонених, що скінчили 60 рік життя; 2) полонених—тяжко хорих, зокрема сухітників. Ведуть ся далі переговори щодо виміни тих полонених, що перебувають у полоні від довшого часу, як також щодо виміни інтернованих цивільних осіб і заручників. Сі переговори знаходять ся на найкращій дорозі. Обидва правительства різнять ся тільки в думках щодо дороги, якою має відбувати ся транспорт обсторонніх полонених, інтернованих і т. ин. А саме російське правительство пропонує морську дорогу, себто через Північне море, вузька смуга якого мусіла-б бути на час транспорту неутралізована й забезпечена перед ударом підводних суден і водних мін, а австро-угорське правительство пропонує сухопутню дорогу через бойовий фронт, а саме від Пинська через Бересте Литовське до Луниця. Обраховано, що сухопутнім шляхом можна перетранспортувати місячно коло 18000 людей з Австрії до Росії і стільки-ж з Росії до Австрії, а морським шляхом, як пропонує Росія, місячно найвище 4000 людей і з поворотом. Виміна відбувала ся-б сим робом, що на обох кінцевих точках залізничного шляху Пинськ—Лунинець урядували-б окремі неутральні комісії, які відбирали-б транспортованих і відсидали-б їх у глибину краю.

В справі передісторичного каменя з Підгорода. Мою статейку про сей камінь, поміщену у „Вістнику“ з 1 липня с. р., зreferував п. В. К. в „Ділі“, додаючи між инш., що я охрестив сей камінь „камінем Велеса“. Заявляю отсим, що я яко нефаховець не додав про сам камінь ніодної власної уваги, а тільки переповів те, що чув від інших (мої міркування і комбінації на мітологічну тему легко відрізнити від опису каменя і заміток про нього). „Камінем Велеса“ мав охрестити його місцевий священик, покликуючи ся притім на те, що в тій місцевости є річка Велеснянка і т. ин. Звертаю також увагу на те, що той камінь, оскільки мені відомо, відкрито не на ставищі, тільки біля ставища. Докладніших інформацій могли-б уділити деякі професори української гімназії в Рогатині, як п. Лотоцький і ин. О. Н.

Василь Бобко, поміщик з Будятич володимирської округи, етапна почта 259, шукає за Варварою Констенською (перебувала в Полтаві, губерньська земська управа) й Євгеном Бобком (перебував у Москві: Петровско-Разумовское, Выселки, дача Васильева, квартира Сергієвой). Хто мав би яку вістку про них, зволить ласкаво донести.

Бібліографія.

Володимир Гнатюк. Народні новелі. З образками Володимира Кобринського. Накладом Української Видавничої Спілки. Львів, 1917. Стор. XI+182. Ц. 2:50 К.

Зміст: Переднє слово й 30 новель: Як учити поровитих; Як багач зійшов на біду; Два побратими; Про чоловіка, що служив за розум; Жінці правди не казати; Люта жінка; Про суддю, що любив хабарі; Як дбаєш, так маєш; Про наймита, що ніколи не гнівав ся; Як жартун мудрував дурнів; Догадливий багач; Мужик із Жидом у спілці; Як немудрий обдурив мудрих; Горе з дурнями; Збиточна небіжка; Войовничий бик; Убийники рідного сина; Пригода вояка з вовками; Ловля на ведмеді; Європець і Африканин; Як вояк став паном; Дяк злодій і піп ворожбит; Як Циганка украла у дідича сина; Дівчина і розбийники; Як панич набрав ся розуму; Чудна машина; Як царівна бідувала і таки царцею стала; Як мудра дівчина стала королевою; Вовк і цар на ловах; Майстерний злодій. По „Народніх байках“ се друга збірка народної літератури в літературній мові заслуженого дослідника та збирача української усної словесности для широкого круга читачів, на який вона вповні заслугоє своїм змістом, вартістю і ілюстраційною частю.

О. Гавриіл Костельник. У відповідь проф-ови Станислави Смольці з нагоди його книжки „Die reussische Welt“. Львів, 1917. Стор. 63. Ц. 1 К.

Зміст: I. Назва і річева ціль книжки. II. Становище автора. Його „peccatum originale“. III. Безбожність нашого духовенства. Поверховний католицизм нашої церкви. „Рани“ в нашій релігійній життю. IV. Об'єктивна вартість брошури „В імя правди“. Останнє послання еп. Хомишина. V. Відповіді на поодинокі обвинувачення. — За велику честь робить ся польським памфлетистам Смолькам, Брікнерам і їм подібним, коли на елюкубрації україножерних хороветих мозків відпадає ся основно. На сих памфлетистах і так справдила ся наша пословиця: Пес бреше, вітер несе...

Степан Чарнецький. В годині задуми.. (Поезії). Новітня Бібліотека, ч. 24. Львів, 1917. Стор. 46+(2). Ц. 1:20 К.

Збірка складаєть ся з вісьмох розділів: I. З днів бурі (17 поезій). II. Тиха мова (8). III. Мій альбом (6). IV. Відзвуки (4). V. З життя і спени (4). VI. Зі старого двора. VII. Жмуток (З Гайного — 10 поезій). VIII. Йюля Юрія Жувальського (фрагмент з драми).

Виказ жертв.

На Український Фонд. Робітники полонені з Дунасардагель: Хв. Гаврась, М. Чабан і Ів. Заяць 19 К 80 сот.; Павло Скоробенія 13 К 10 сот. (з того: Гр. Смага і П. Шкарабик по 2 К; Ол. Бирдіян, М. Воробець, Д. Гладкий, М. Єфремов, Ів. Лавриненко, Гр. Максимчук, Хв. Марцинюк і П. Стецюк по 1 К; Ів. Єлшин [Великорос], С. Демов і П. Корчак по 20 сот.); Ілля Сологуб 10 К; П. Яблонський 6 К 35 сот. і Ол. Давиденко 5 К. **На волинські школи.** Хв. Вілчур 25 К (збірка серед вояків 24 полку) і 6 К. Усім жертводавцям сердечна подяка.

Зміст: М. Троцький. Перед горожанською війною в Росії. — Проф. М. Грушевський про політичні завдання у вільній Україні. — Порушуюча сила українського руху. — До переговорів Іен. Секретаріату з тимчасовим правительством. Українці-католики на правобережній Україні. — М. Загірня (М. Грінченко). Зійшла зоря свободи.. — П. Тишина. Гей, вдарте в струни, козари.. — Населення Ковельщини в часі війни. — Скільки є землі в Росії. — В. Корниляк. Волинсько-українська школа в таборі для евакуованих Волиняків у Нідеральмі.—Др. А. Чайковський. Петро Кошаевич Сагайдачний (закінчене). — Вісти. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.